

Komparace vývoje dávkových systémů osob v hmotné nouzi v České republice a srovnání sou- časného stavu se Slovenskou republikou

Bc. Ivana Zlámalová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Ivana Zlámalová**
Osobní číslo: **H11502**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Komparace vývoje dávkových systémů osob v hmotné nouzi v České republice a srovnání současného stavu se Slovenskou republikou**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociální politiky: sociální stát, sociální zabezpečení, občan v krizi, občan sociálně slabý, hmotná nouze.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace komparativní analýzy.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 o pomoci v hmotné nouzi a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o pomoci v hmotné nouzi).

In: Sběrka zákonů České republiky. 2006, částka 37, s. 1305–1328. ISSN 1211–1244.

Dostupný také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb037-06.pdf>

FRANCOVÁ, Helena a Aleš NOVOTNÝ. Sociální politika v základech. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-125-3.

KREBS, Vojtěch a kolektiv. Sociální politika. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.

PELIKÁN, Jiří. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-7184-569-0.

TOMEŠ, Igor. Úvod do teorie a metodologie sociální politiky. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

26. dubna 2013

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.3.2013

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá sociální politikou a sociálním zabezpečením osob s nedostatečnými příjmy, systémem pomoci v hmotné nouzi v České republice. Tento druh pomoci se začal uplatňovat v České republice od roku 2007 s nově přijatou sociální reformou. Diplomová práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část je věnována vysvětlení základních pojmů z oblasti sociální politiky a sociálního zabezpečení, coby podpory směřující k osobám ocitajících se ve stavu hmotné nouze. Praktická část je věnována porovnávání těchto systémů pomoci uplatňované jak na území České, tak Slovenské republiky. Závěr práce je věnován vyhodnocení efektivnosti a vlastností jednotlivých systémů a obsahuje případná doporučení na jejich změnu.

Klíčová slova: sociální stát, sociální politika, sociální zabezpečení, nezaměstnanost, hmotná nouze.

ABSTRACT

The Diploma Thesis deals with a social policy, a social welfare for people with insufficient income, and a system of assistance in material need in the Czech Republic. A current social welfare system began to apply in 2007, due to an approval of new welfare reform. The Diploma Thesis is divided into two main parts. The theoretical part of this work is aimed at an explanation of basic terms from field of social policy and social welfare as an assistance for people in material need. In the practical part are compared systems used in the Czech Republic and Slovakia. These systems are compared in terms of effectiveness and properties. Evaluating individual properties allow us prepare a new proposals for improving functionality, as a conclusion of this work.

Keywords: welfare state, social policy, social security, unemployment, material need.

Z tohoto místa bych velmi ráda poděkovala své vedoucí doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, PhD., za odborné vedení, cenné rady a připomínky, kterými přispěla k vypracování této naší diplomové práce.

Dále bych ráda poděkovala všem pedagogickým i ostatním pracovníkům Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, kteří vždy a ochotně se zabývali dotazy, které jsem vůči nim učinila.

Motto:

„Nic z toho, co bylo, už není, všechno to, co bude, ještě není.“

Alfred de Musset

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 STÁT A SOCIÁLNÍ STÁT	13
1.1 VZNIK SOCIÁLNÍHO STÁTU.....	14
1.2 TYPOLOGIE SOCIÁLNÍHO (MODERNÍHO) STÁTU	15
1.3 KRITIKA A KRIZE SOCIÁLNÍHO STÁTU.....	16
1.4 MODERNIZACE SOCIÁLNÍHO STÁTU	18
2 SOCIÁLNÍ POLITIKA	19
2.1 CÍLE SOCIÁLNÍ POLITIKY	19
2.2 FUNKCE SOCIÁLNÍ POLITIKY	20
2.3 PRINCIPY SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	22
2.4 NÁSTROJE SOCIÁLNÍ POLITIKY	23
2.5 PŘEDMĚT SOCIÁLNÍ POLITIKY	25
2.6 AKTÉŘI SOCIÁLNÍ POLITIKY	25
3 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ	27
3.1 VÝVOJ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ.....	27
3.2 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICE	28
3.3 CÍL SOUDOBÉHO SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ	30
3.4 OCHRANA – GARANCE SOCIÁLNÍHO BEZPEČÍ	31
4 OBČAN V KRIZI	35
4.1 NEZAMĚSTNANOST.....	35
4.1.1 Nezaměstnaný jedinec ve společnosti	37
4.1.2 Legislativa v roce 1989 a následujících	40
4.2 HMOTNÁ NOUZE	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	46
5.1 CÍL VÝZKUMU, VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	46
5.2 TYP VÝZKUMU.....	47
5.3 FÁZE VÝZKUMU, PRŮBĚH A JEHO REALIZACE.....	48
6 POMOC V HMOTNÉ NOUZI	49

6.1	LEGISLATIVA	49
6.2	SYSTÉM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY	51
6.3	SYSTÉM POMOCI V HMOTNÉ NOUZI NA ÚZEMÍ SLOVENSKÉ REPUBLIKY	55
6.4	SROVNÁNÍ SYSTÉMŮ POMOCI.....	57
7	DÁVKY POMOCI V HMOTNÉ NOUZI A PŘÍSPĚVKY	61
7.1	OBECNÁ USTANOVENÍ O DÁVKÁCH.....	61
7.1.1	Dávky hmotné nouze v České republice	61
7.1.2	Dávka v hmotné nouzi a příspěvky k ní - Slovenská republika	67
7.2	SROVNÁNÍ DÁVEK POMOCI V HMOTNÉ NOUZI A PŘÍSPĚVKŮ K NIM.....	72
8	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ, DOPORUČENÍ PRO PRAXI	79
	ZÁVĚR	83
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	85
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	92
	SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	94
	SEZNAM PŘÍLOH.....	95

ÚVOD

Posláním a úkolem sociální politiky ve všech vyspělých zemích je pružně reagovat na vznikající problémy, spojené s jakýmkoli sociálním ohrožením vlastních i migrujících občanů přes svá území. Tyto země se následně snaží vytvářet co nejefektivnější rámec legislativních opatření, která se snaží korespondovat i se současnými potřebami celé globální společnosti. Přijaté aktivity jednotlivé země nesmí omezovat v právu ponechat si vlastní suverenitu, kulturní hodnoty a tradice jimi uznávané.

Jak uvádí Tomeš (2010, s. 114-115), sociální politika se tak nutně musí měnit v čase, podle zájmů a požadavků objektů a subjektů. Její realizace je především závislá na finančních možnostech státu a přístupu nestátních subjektů, kterými jsou osoby ne podnikatelského nebo podnikatelského charakteru. Osoby podnikatelského charakteru mají možnost svým zaměstnancům, popř. i jejich rodinným příslušníkům vytvářet ještě vlastní sociální politiku. Tato spočívá v různých formách individuální nadstandardní péče lékařské, lázeňských rekreací, dodatkových dovolených aj. Naopak ne podnikatelské subjekty vytváří programy směřující k pomoci kterémukoli člověku, kdo pomoc potřebuje. Žádoucí by bylo, kdyby se na sponzorování různých sociálních činností a služeb podíleli všichni. Úkolem society je tak pomáhat, ale i podporovat člověka k změně v jeho nepříznivé sociální situaci, v aktivitě docílit přeměny v nerovnoměrném vztahu vzniklém mezi nimi.

Diplomová práce je zaměřena na sociální oblast, přičemž z celé její šíře se budeme následně zabývat pouze zabezpečením občanů, kteří z důvodu nízkých, popř. žádných příjmů prošli sociální sítí až do stavu takzvané hmotné nouze. Může se jednat např. o průchod od evidence na příslušném úřadu práce, čerpání podpory v nezaměstnanosti, dávek státní sociální podpory, nemocenských dávek, posuzování stavu příslušného stupně invalidity, nároku na výplatu důchodových dávek. Výsledkem těchto aktivit ovšem je, že žádná nevedla k tížené změně jejich situace, dostatečnému uspokojení jejich základních osobních potřeb. Pokud by těmto lidem nebyla zabezpečena ani příslušná pomoc garantovaná sociálním systémem, byli by ohroženi chudobou, sociálním vyloučením. Nepřímo tak navazujeme na bakalářskou práci, kdy jsme se mimo otázek týkajících se hmotné nouze, motivace občanů k výkonu dobrovolnické a veřejné služby na Kroměřížsku vč. její prospěšnosti pro příslušné obce v tomto regionu, snažili také zjistit postoje těchto občanů k vlastní odpovědnosti za svou životní situaci a jejich ochotu zapojit se do pracovní činnosti.

Nyní se ve své diplomové práci zabýváme otázkami, jakými změnami prošla legislativa v této sociální oblasti od „Sametové revoluce“ v roce 1989 dosud. Jak byly zabezpečeny potřeby občanů, kteří z důvodu rušení státních a národních podniků se stali prvními nezaměstnanými, ale hlavně, jak jsou potřeby současných nízkopříjmových osob zabezpečovány po přijetí sociální reformy dnes již bývalého pana ministra MPSV ČR dr. Jaromíra Drábka a jeho nástupkyní paní Ing. Ludmilou Müllerovou. Současný stav pomoci dále porovnáváme se systémem, který je uplatňován ve Slovenské republice.

V teoretické části diplomové práce definujeme základní pojmy: sociální stát, sociální politika, její cíle, funkce, kdo ji vytváří, ke komu směřuje a organizaci a řízení sociálního zabezpečení v ČR co by nástroje jistoty a pomoci osobám ocitajícím se v této neuspokojivé životní situaci. V praktické části se zabýváme porovnáváním typů pomoci: srovnání legislativních opatření, stěžejních sociálních dávek zaručující minimálně uznávanou životní úroveň potřebnou pro zabezpečení výživy a osobních potřeb občanům na území České a Slovenské republiky.

V závěru diplomové práce ze získaných poznatků navrhneme doporučení o vhodnosti převzetí efektivních prvků ze slovenské legislativy do našeho právního řádu. Tyto, dle našeho názoru, vedou občany k motivaci převzít vlastní odpovědnost za své zabezpečení. K daným závěrům jsme dospěli i díky zkušenostem a praxi, které jsem od roku 1999 v této oblasti, jako sociální pracovnice nabyla.

V diplomové práci je posuzován právní stav k 31. prosinci 2012. Použitou výzkumnou metodou je komparativní analýza.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁT A SOCIÁLNÍ STÁT

Stát je instituce, která je schopna vládnout a přijímat normy, jejichž prostřednictvím uplatňuje politickou a soudní moc. Tvoří ji také společenské uskupení lidí na území, které vlastní. Svrchovaný stát nepodléhá žádné jiné moci, ať už by působící zvenčí, nebo zevnitř.

Stát tak zahrnuje jevy politické, právní a sociální, které slouží k vzájemnému soužití občanů na jeho území.

Giddens (1999, s. 335) uvádí, že stát existuje jen za předpokladu, kdy v něm působí politický aparát, složený z institucí, soudů a jejich zaměstnanců. Stát se musí rovněž opírat o moc, kterou si stanovil v legislativních normách a tuto činnost vykonává na vymezeném území.

Tomeš (2010, s. 110-113) definuje stát jako specifickou formu organizace, kterou vytvořila společnost. Tato si pak stanovuje na vymezeném území vlastní politickou moc, směřující k občanům. Vytváří státní orgány, normativní zásady a instituce, které následně dohlížejí nad jejich dodržováním. Stát může být ještě členěn podle formy uspořádání: federativní, konfederativní, regionální. Česká republika má regionální strukturu. Právní rozhodování je na úrovni orgánů ústřední státní správy, nebo samosprávy.

Dle Ústavního zákona Československo (1992, s. 7)

„(1) Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana“.

Novela tohoto zákona uvedený odstavec zákonem Česko (2001, s. 8770) ještě doplňuje o ustanovení, že

“(2) Česká republika dodržuje závazky, které pro ni vyplývají z mezinárodního práva.“

Sociální stát neboli welfare state

Krebs (2007, s. 73) uvádí, že neexistuje jednoznačná definice tohoto pojmu, i když stát má v sociální politice svou nezastupitelnou roli. Vytváří podmínky pro zabezpečení a důstojnou existenci osob, které přišly o příjem finančních prostředků nebo si sami tyto z důvodu nepříznivého zdravotního stavu nejsou schopni zabezpečit. V odborné literatuře lze nalézt řadu definic sociálního státu. Jeho koncept je založen na zabezpečení životní úrovně všem občanům, sociální participaci a redistribuci.

„Obsahem koncepce sociálního státu je v podstatě povinné, dostatečné zajištění nezadatelných sociálních lidských práv státem, a to cestou přiměřené a udržitelné solidarity mezi občany. Je to v zásadě právo občana vůči státu, avšak i povinnost občanů participovat přiměřeně na povinné solidaritě.“ (Tomeš, 2010, s. 124)

Keller (2005, s. 49) uvádí, že sociální stát má svou jedinečnost, specifickou v zemi, ve které je uplatňován, proto nelze jeho pojem univerzálně ohraničit. Obecně ale lze říci, že se státy při vytváření a realizaci sociálního zabezpečení snaží o vytvoření systému ochrany osob, které se ocitly bez prostředků, bez bydlení, jsou nemocní, nemohoucí. Vychází tak ze svých sociálních filozofií a snaží se využívat různých způsobů financování.

„Sociální stát zaručuje každému občanu především právo na poskytnutí životního minima. Garance této dávky spočívá ve veřejnoprávním režimu sociální péče bez závislosti na výsledcích práce jedince. Životní minimum musí být zajištěno každému, tedy i tomu, kdo nemá možnost opatřit si prostředky vlastní prací.“ (Kahoun, 2010, s. 183)

V Encyclopædia Britannica, (©2013) je uvedeno, že sociálním státem je ten stát, který má vytvořen systém sociálního pojištění. Do tohoto systému jsou povinně vkládány prostředky. Tyto jsou následně poskytovány osobám, které je v určitém období nejvíce potřebují. V praxi se jedná především o peněžitou pomoc. Jeho koncepce je založena na přerozdělování získaných příjmů. Pro sociální stát je také charakteristické, že vykonává správu spotřebitelských cen, vytváří politiku zaměstnanosti, umožňuje bezplatné základní vzdělání, nabízí občanům pomoc při zajištění bydlení a zdravotní péči s minimálními, popř. žádnými výdaji. Sociální stát občanům mimo dávek také poskytuje i sociální služby na potřebné úrovni. Dbá, aby fungovala, ale nevzrůstala byrokracie, spravedlivě byly financovány a rozdělovány dávky a služby.

1.1 Vznik sociálního státu

Tröster (2008, s. 4-5) uvádí, že vznik sociálního státu se datuje k roku 1942, kdy v Anglii lord sir Villiam H. Beveridge jako první předložil koncept a použil výraz welfare state. Tento stát, tedy vláda, usiluje o uspokojení potřeb člověka, pomáhá v boji proti tzv. sociálním zlům: nevědomost (ignorance); nečinnost (idleness); nemoc (disease); nouze (want); zanedbanost (squalor). Ovšem myšlenka sociálního státu se již ale začala objevovat na pře-

lomu 19. a 20. století v Německu kdy Otto von Bismarck zavádí první systém sociálního pojištění: zdravotní, důchodové, úrazové.

První světová válka sebou přinesla v mnoha případech smrt živitele rodiny, špatné hygienické podmínky, nemoci, nevhodné bytové podmínky a nezaměstnanost. Vznikají mezinárodní organizace péče o zdraví a péče o nezaměstnané. V 30. letech 20. století se hovoří o experimentálních počátcích ve vývoji sociálního státu. Po 2. světové válce, v letech 1945 – 1962 je označováno jako období sociální přestavby, budují se nové sociální systémy. Přelomové bylo přijetí zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Tento již garantuje sociální jistoty těm, kteří nemohou být ekonomicky aktivní. Začíná se posilovat role sociálního státu. Období let 1962 – 1973 je charakterizováno jako období sociální expanze, zlatý věk welfare state, mizí nezaměstnanost. V tomto období postupně stát přebíral za občana zodpovědnost v jeho samostatnosti, v iniciativě ekonomického zajištění. Každý měl právo, ale současně také povinnost pracovat, muži i ženy dostali „rovné“ příležitosti. Stát kontroloval využívání volného času, dbal na organizovanosti občanů ve spolcích a hnutích. Přebíral péči o malé děti, zřizoval jesle, školky, čímž podporoval zaměstnanost matek, velkou péči věnoval i mladistvým. Staví nové byty, které jsou určeny především pro mladé rodiny. Toto se vytvářelo v tzv. období komunistické nadvlády, podle sovětského vzoru. Následně v letech 1973 – 1980 postupně dochází k stagnaci, krizi sociálního státu. Od konce 80. let 20. století až doposud prochází sociální stát neustálou rekonstrukcí. (Potůček, 1995, s. 25-27)

Pierson (1991 cit. podle Francová, Novotný 2008 s. 86-87) uvádí, že příčiny vzniku sociálního státu jsou závislé na vyvíjejícím se procesu industrializace; měnící se struktuře obyvatelstva, jeho růstu; rozmachu významu národních států a v růstu politické demokracie a politického občanství.

„Sociální stát přes všechny výhrady a kritiky představuje dnes základní orientaci a charakteristický rys moderního státu. Sociální stát bezesporu tedy plní vedle řady sociálních aktivit i „běžné“ funkce státu.“ (Francová, Novotný, 2008, s. 75)

1.2 Typologie sociálního (moderního) státu

Keller (2005, s. 49-60) uvádí, že koncept sociálního státu nelze generalizovat. Každý stát při zabezpečení potřeb pro své občany vychází jak z aktuálního stavu, tak i historických

tradic. V literatuře se nejčastěji setkáváme se třemi klasickými typy těchto sociálních států, které dánský badatel Gostov Esping-Andersen pojmenoval: liberální, konzervativní a sociálně-demokratický. K těmto později přidal čtvrtý typ: jihoevropský.

Konzervativní typ sociálního státu, německý neboli kontinentální je nejrozšířenějším modelem. Snaží se o vyrovnání sociálních nerovností, klade důraz na podporu pracujících osob a jejich rodin. Sociální dávky jsou odvozovány od předcházejícího příjmu pracovníka a jeho statusu zaměstnance (Francie, Holandsko).

Sociálně-demokratický typ (Skandinávský typ) je založen na aktivitě státu, jeho totální odpovědnosti, kterou zajišťuje svými institucemi. Předpokládá, že každý občan v této společnosti se může dostat do nepříznivé sociální situace, onemocnět, přijít o práci apod., proto všem členům společnosti jsou zaručeny sociální jistoty v oblasti stanovení určitého standardu, minimálního finančního příjmu. Je otevřený i lidem s vysokým statutem. Úroveň dávek a veřejných výdajů je vysoká (Skandinávie – Švédsko, Norsko, Finsko).

Liberální typ je postaven na zodpovědnosti v uspokojování sociálních potřeb lidí do okruhu jejich blízkých, rodiny. Je nazýván také jako reziduální, anglosaský. Jeho principem je předcházet nepříznivé sociální situaci především v možnosti aktivity občana řešit účastí v dobrovolném sociálním pojištění, který je aktuálně nabízen. Stát do sociální oblasti vstupuje minimálně, pomoc a dávky adresně poskytuje jen těm, kdo je nezbytně potřebují a to až po prověření jejich příjmových a majetkových poměrů. Klienty jsou tak lidé z nejnižších vrstev, nízkého statusu (USA, Velká Británie).

Latinský, jižní model (rudimentární). Státy tohoto typu se v současnosti na jedné straně snaží vyrovnat s tradicemi vlastní země: hlava rodiny je živitelem, matka v domácnosti aj., z druhé strany na ně působí vnější tlak globalizace, chtějí se srovnávat s evropskými standardy (jedná se o střeozemní státy Španělsko, Itálie a státy od Portugalska po Řecko).

„Model sociální politiky v každé konkrétní zemi je nutně vždy určitým „mixem“ všech uvedených typů. Totéž platí i pro model sociální politiky ČR.“ (Krebs, 2007, s. 53)

1.3 Kritika a krize sociálního státu

Kritikové uvádí, že za příčinou krize sociálního státu stojí její populace: destrukce rodiny, nezaměstnanost, závislost na návykových látkách, neochota jednotlivců i skupin přijmou odpovědnost za sebe samého, tak její stárnutí, rigidnost myšlení, jednání, zhoršování zdra-

votního stavu, vznik nových civilizačních chorob, nových onemocnění, změny na trhu práce a zvyšování finančních výdajů na sociální politiku.

Večeřa (2001, s. 62-63) za krizí sociálního státu spatřuje tyto aspekty:

- ekonomické: krize nákladů a krize efektivity. Na jedné straně výdaje v sociální oblasti mají vzrůstající tendenci, jsou bariérou pro ekonomický růst, přičemž jejich redukce je obtížná. Na straně druhé jsou roční reálné přírůstky, které jsou nedostatečné, nejsou schopny sociální oblast zabezpečovat,
- byrokracie neboli tzv. ztráta efektivity sociálního státu. Všechny odvedené prostředky do systému nejsou směřovány jen k potřebným, jejich část je využívána k udržování a rozrůstání byrokratického aparátu, úředníků. Mechanismus je neefektivní, díky složitému systému se stává neprůhledný, těžkopádný,
- solidarita, ztráta sociálního konsenzu. Dříve postavený model založený na úplné rovnosti občanů při uspokojování sociálních práv vyrchlal především z důvodu nárůstu daní, nespokojenosti těch, co daně odvádí, zvýhodňování vrstev, které „v tom umějí chodit“ a požadují rovnost v životním standardu,
- demografický vývoj populace. Populace stárne, dožívá se díky zdravotní péči stále vyššího věku. Počet stárnoucích a přestárných se oproti narozeným zvyšuje. V současné době z obav o vlastní existenci, schopnosti se zaopatřit, ženy rodí jen jedno dítě nebo zůstávají bezdětné.

„Odpůrci sociálního státu tvrdí, že sociální výdaje rostou především či dokonce výhradně jen proto, že jeho klienti jsou stále zhýčkanější a požadují stále více, čímž podvazují možnosti dalšího ekonomického rozvoje. Podobná argumentace naprosto přehlíží skutečnost, že právě dosavadní ekonomický rozvoj přispěl stejně tak ke zvýšení nezaměstnanosti jako k oslabení instituce rodiny, sousedství a dalších forem přirozené solidarity.“ (Keller, 2008, s. 146)

Jak uvádí Francová, Novotný (2008, s. 113) krize sociálního státu nastala již koncem sedmdesátých let 20. století v důsledku ekonomicky sociálních změn. Jejich podnětem byla změna pracovního trhu a nutná potřeba snižovat výdaje na sociální nároky obyvatelstva. Současné procesy globalizace se ale opět snaží otevírat diskuzi o použitelnosti státu blahobytu.

1.4 Modernizace sociálního státu

Potůček (2011, s. 10) hovoří o tom, že současná krize je hluboká a týká se celého světa. Mnozí vyčkávají jen na iniciativu ze strany trhu a státu, případné neúspěchy podrobují kritice. Nepopírá, že v budoucnosti se čím dál více budeme v některých aspektech, v rámci globalizace a evropské integrace muset ohlížet na jiné členské země, ale některá stěžejní rozhodnutí v rámci autonomie zůstanou i nadále v rukou občanů. Tyto požadavky budou prostřednictvím politických zástupců následně reprezentovány, záleží ale jak? Poukazuje, že v současnosti, z důvodu rozpadu sociálního státu, se vytváří mnoho proti sobě stojících a bojujících skupin. Nezaměstnanost vede k destrukci rodiny, zadluženosti, exekucím, vyložením na okraj společnosti, bezdomovectví. Ti co našli pracovní uplatnění, naopak ve snaze si je udržet omezují svůj osobní život, nezbývá jim čas na rodinu, odpočinek. Jako nezbytnou, prvořadou strategii, kterou by měl stát přijat a která bude mít kladný vliv na modernizaci sociálního státu je, že dojde k snižování veškerých objemů, které jsou na stát kladeny ze strany občanů. Je nutné posunout hranici odpovědnosti od státu k občanu, motivovat ho převzetí a naplňování vlastních potřeb. V tomto procesu se stát svého úkolu v sociální pomoci občanům zcela nezříká, ale díky přesunu finančních prostředků jim vytvoří prostor pro samostatnost v jejich financování. Aby k tomuto mohlo dojít, je nutné např. snížit daně podnikajícím osobám, snížit příspěvky zaměstnavatelům na povinné pojištění svých pracovníků, snížit požadavky státu směřující k občanům na povinnost odvádět různé druhy daní.

2 SOCIÁLNÍ POLITIKA

Sociální politiku je nutné chápat jako ucelený systém, který je primárně zaměřen na člověka, jeho rozvoj a kvalitu života. Konkrétní pojetí sociální politiky závisí na vnímání samotných pojmů „sociální“ a „politika“. Sociální můžeme v širším slova smyslu pojímat jako (celo)společenský, v užším slova smyslu jako aktivitu směřující k zlepšování životních podmínek lidí, vyrovnávání ekonomických nerovností, poskytování pomoci při řešení nepříznivých sociálních situacích skupinám osob nebo jednotlivcům. Politika je pak vnímána jako specifická činnost různých subjektů, prostřednictvím které je ovlivňován život ve společnosti.

Tröster (2008, s. 7) uvádí, že sociální politika státu z historického pohledu dala podnět pro vznik jak sociálního zabezpečení, coby prostředku pomoci k odstranění chudinské péče, tak pracovního práva, které zaměstnavatelům ukládalo strpět jakékoli chování svých zaměstnanců v jejich soukromém životě. Naopak v pracovním prostředí byli zaměstnavatelé postupně donucováni se k zaměstnancům chovat určitým způsobem, který nastavovala společnost.

Sociální politika dnes zabezpečuje občany příjmy, poskytuje služby nebo věcné dávky. Aktivitu směřuje do všech oblastí žití člověka: rodinné, bytové, vzdělávací, zdravotní, sociálního zabezpečení.

Sociální politika pro dosažení co nejlepších výsledků využívá a) metody prevence, nápravy, terapie; b) nástroji jsou instituce, legislativa a finanční možnosti; c) formy pak tvoří různé druhy příkazů nebo výplat dávek.

2.1 Cíle sociální politiky

„Hlavním cílem sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé v průběhu svého života setkávají, případně vytvářet příznivé podmínky pro rozvoj jednotlivců a sociálních skupin“ (Francová, Novotný, 2008, s. 15).

Francová, Novotný (2008, s. 50-51) hovoří, že subjekt vytvářející cíle sociální politiky dbá na to, aby tyto byly v souladu s aktuálními potřebami a vedly k sociálnímu pokroku. Cesty k nim mohou být dlouhodobé nebo krátkodobé. Obě respektují individuální potřeby jedince, mají za úkol působit na jeho rozvoj, umožnit všem rovnocenný přístup ke vzdělání, zdravotní péči, získat přiměřené bydlení, pracovní příležitost vč. minimálního příjmu. Cí-

lem sociální politiky je vytvořit takové životní podmínky, které zabezpečí člověku příslušnou životní úroveň. Lze je tedy charakterizovat jako chtěné stavy sociálního systému směřující do budoucnosti. Jejich naplněním dochází k požadované změně ve způsobu života jedinců a následně celé společnosti. Uvedení autoři je dále dělí na dlouhodobé cíle neboli koncepční, které se snaží řešit problémy, které by mohly nastat v budoucnu. Snahou je předvídat možný vývoj ve společnosti a tak nežádoucím stavu preventivními zásahy předcházet. Jedná se o problémy, které ještě nevznikly, ale vzhledem k vývoji nepříznivých jevů ve společnosti lze jejich možný nástup indikovat, pojmenovat a účinným působením omezit, popř. zcela potlačit. K tvorbě těchto cílů se v současné době přiklání všechny vyspělé státy. Druhým typem jsou krátkodobé cíle. Jejich problematika je řešena operativně. Jedná se o problémy, které již vnikly a jejich následky jsou odstraňovány postupně, dílčími činy, kroky. Při těchto sociální politika nepřistupuje k novým, zásadním změnám, ponechává si původně nastavený systém. Je nutné poznamenat, že v předcházejícím období se při utváření sociální politiky pracovalo spíše jen s krátkodobými cíly. Současný stav ukazuje na potřebnost s oběma cíli stále pracovat, měnit, protože se vzájemně ovlivňují. Pokud se ve společnosti opakovaně objevují jevy, které je nutno krátkodobými cíly řešit, je to signál pro změnu dlouhodobých cílů nebo vytvoření zcela nových. Tvorba cílů je založená na znalostech a vyhodnocení vyskytujících se sociálních jevů subjekty. Jejich posouzením užitečnosti do budoucna a možné realizace z finančního hlediska. Mnohdy však dochází ke konfliktům z důvodu rozdílnosti názorů politických stran na nutnost se v dané problematice angažovat. Může jít ale i reálnou neproveditelnost, kdy je nutné přijmout kompromis.

2.2 Funkce sociální politiky

Funkce sociální politiky jsou různé, vytváří se v čase, v historickém vývoji mají různou váhu. Reagují na sociálně ekonomické potřeby objektů, směřují tak k lidem jak ekonomicky aktivním, tak i nezaměstnaným, nemocným, nemohoucím, osiřelým apod. Jednotlivé funkce se propojují, tvoří celek a jejich úkolem je vytvořit soulad mezi státem, coby subjektem sociální politiky a objekty. Objekty pak motivovat k požadované změně. Odborná literatura nečastěji uvádí následující funkce sociální politiky:

- ochranná funkce sociální politiky řeší již vzniklou sociální událost, ve které se jedinec či sociální skupina ocitli, jsou ohroženi, znevýhodněni svou současnou nepříznivou ekonomickou nebo sociální situací: nezaměstnanost, stáří, nemoc, osiření. Je-

jím úkolem je důsledky nepříznivého stavu zmírnit nebo odstranit. Tato funkce je z historického hlediska uváděna jako nejstarší a představuje stabilní prvek sociální politiky,

- rozdělovací a přerozdělovací (redistribuční) funkce řeší odpověď na otázku co, jak, komu, za co a podle čeho se bude rozdělovat? Je proto jednou z nejvýznamnějších a nejsložitějších funkcí. Svou pozornost musí věnovat jak vývoji příjmů, mezd, důchodů na jedné straně a současně řešit rozdíly nerovného ekonomického a sociálního postavení lidí ve společnosti na straně druhé. K naplnění této funkce dochází po přerozdělení daní a sociálních transferů. Tak se následně zmírňují výchozí nerovnosti v postavení lidí, vytváří se podmínky pro důstojné žití všem občanům, tedy takové, které jsou pro společnost žádoucí,
- homogenizační funkce sociální politiky, rovněž jako předchozí, se snaží o určité příjmové vyrovnání jednotlivců a skupin, odstranění neodůvodnitelných rozdílů. Byť je jejím cílem dosažení určitého stupně stejnorodosti v oblasti základních životních potřeb, nejde o úplné vyrovnání životních podmínek všech lidí. Cílem je uspokojovat člověka, jeho potřeby v oblasti vzdělávání, pracovního uplatnění, zdravotní péči, bydlení s přihlédnutím k jeho individualitě. Homogenizační funkce pomáhá především osobám s nízkými příjmy tak, aby i ony dosáhly příjmu, který jim zabezpečí společností uznávaný standard k uspokojení nezbytných nákladů na živobytí,
- stimulační funkce. „Základním posláním stimulační funkce je podporovat, iniciovat a vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin ve všech oblastech lidské činnosti. Stimulační funkce sociální politiky je tedy zaměřená na ovlivňování žádoucího, chtěného, zamýšleného vývoje všech sociálních procesů, jevů a vzájemných vztahů ve společnosti.“ (Francová, Novotný, 2008, s. 65)

Jedná se o funkci, která se snaží o ovlivnění jedince nebo i skupiny především v oblasti ekonomické. Tomuto může být dosaženo především díky vzdělanosti a následné pracovní výkonnosti. Tyto faktory vedou k zvyšování kupní síly občanů, jejich schopnosti vytvářet si vlastní důstojné podmínky pro zabezpečení životních potřeb. Tato funkce bývá také nazývána funkcí produktivity.

- Posledním typem je tzv. preventivní funkce. Jejím cílem je předcházet možným negativním následkům, které by mohly při vzniku nežádoucích sociálních situací nastat, tj. přijat taková opatření, aby k těmto vůbec nedocházelo. Prevence moderní sociální politiky zasahuje do života všech lidí ve společnosti. Netýká se jen ochrany a pomoci v nezaměstnanosti, ale i poradenství v oblasti práva, psychologie, ochrany zdraví aj.

2.3 Principy sociální politiky

Aby realizace sociální politiky byla úspěšná, je nutná existence odlišných systémů, které ale musí být vzájemně propojeny. Sociální politika vzniká v institucích, jejichž prostřednictvím je dále uskutečňována. Instituce mají také povinnost dbát na dodržování přijatých předpisů a norem. Při vytváření a aplikaci principů sociální politiky jsou respektována určitá základní pravidla, tyto následně poskytují zpětnou vazbu při hodnocení dosažených výsledků.

- Princip sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost je vnímána jako úsilí jednotlivce realizujícího své zájmy, jakož i nezbytná pomoc potřebným v rámci kolektivních opatření společnosti. Opakem spravedlnosti je křivda, bezpráví, příkoří. Vyhodnocení jednotlivých situací je závislé na subjektivním posouzení pozorovatele a zájmech, které ho ovlivňují, působí na něj zvenčí. Neadekvátní posouzení zpravidla vede ke spekulacím, manipulacím proti žádanému. Při posuzování, řešení a odstraňování následků sociální nespravedlnosti je nutné přistupovat dle povahy konkrétní situace individuálně. Sociální princip spravedlnosti ve všech moderních společnostech souvisí s rozdělováním a přerozdělováním příjmů, životních příležitostí.
- Princip sociální solidarity vychází z myšlenky, že člověk je společenská bytost a ve své existenci je závislý také na druhých lidech žijících okolo něj ve společnosti. Výsledkem vzájemného soužití je porozumění, které umožňuje nejen soudržnost, sjednocování zájmů skupiny, ale také přijetí odpovědnosti a schopnosti podřídit se. Sociální solidarita souvisí s utvářením a rozdělováním životních podmínek, prostředků jednotlivců a skupin. Solidarita mezi jedinci by měla postupovat od primární skupiny - rodiny, na úroveň mezigenerační, místní, regionální, celostátní až k mezinárodní. Tato solidarita má působit i mezi jednotlivými skupinami obyvatelstva např. nezaměstnaní se zaměstnanými, handicapovaní se zdravými, delikventní

s bezproblémovými. V současné době dělíme solidaritu na dobrovolnou a solidaritu vynucenou.

- Princip subsidiarity je založen na vlastní odpovědnosti člověka pomoci si v nepříznivé situaci sám. Pokud občan tohoto není schopen, měl by pomoc nalézt především v rodině, blízkém okolí. Pokud toto není možné, nastupuje společnost. Tato je reprezentována státem, jeho institucemi a nestátními subjekty. Tento princip předpokládá, že sociální bezpečí si jedinec zajistí sám, přijímá odpovědnost za vlastní život i život jiných ve společnosti. Společnost tyto schopnosti vnímá jako požadovaný projev zralého člověka, přičemž vazba mezi státem a občanem není v konfliktu. Takovéto aktivity ze strany občanů jsou pro stát významné a je v jeho zájmu je co nejvíce podporovat, občany k tomuto chování motivovat. Stát by se měl v principu subsidiarity stávat až posledním možným článkem v řešení krize člověka.
- Princip participace. „Základní myšlenkou participace je, že lidé, jejichž život je ovlivňován určitými opatřeními a rozhodnutími, musí mít také právo a možnost účastnit se procesu, který vede k jejich přijímání a realizaci. V podstatě jde o to, aby lidé měli reálnou možnost podílet se na tom, co bezprostředně ovlivňuje jejich život (např. zdraví, zajištění v nemoci či ve stáří atd.).“ (Francová, Novotný, 2008, s. 49) Hlavní myšlenkou tohoto principu je, aby občan měl prostor stávat se tvůrcem a realizátorem různých opatření. Má právo na svobodné, vlastní rozhodnutí, které ho vede k přijetí odpovědnosti v zabezpečení se sám za sebe. Tento princip ho neomezuje jen na pasivní přijímání přijatých sociálních opatření.

2.4 Nástroje sociální politiky

„Nástroji rozumíme soubory opatření, jimiž subjekt sociální politiky realizuje věcný obsah své sociální politiky, tj. opatření regulativní a ochranné (policie), zabezpečovací (dávky) a služby i rehabilitační“ (Tomeš, 2010, s. 331).

Nástroje sociální politiky působí mezi objektem a subjektem, základem je právní řád a sociálně právní legislativa.

Krebs (2007, s. 62-63) nástroje sociální politiky dělí dle významnosti:

- základním nástrojem je právní řád sestavený z právních norem, zákonů, nařízení vlády, vyhlášek ministerstev a orgánů státní správy a samosprávy, zákazů, příkazů,
- ekonomické nástroje, co by opatření k ovlivňování disponibilních zdrojů, např. fiskální nástroje, úvěrové nástroje, cenová politika,
- sociální dokumenty zajišťující ochranu zdraví obyvatelstva, ochranu před diskriminací, před trestnou činností, podporu při zabezpečení ochrany a zdraví při práci, dávky, služby (plány, programy a projekty organizací, které si stanovují cíle a způsoby k dosažení požadované sociální politiky),
- a nátlakové akce jako legitimní nástroje. Tyto používají občané, pokud mají potřebu poukázat na neuspokojivé sociální situace ve společnosti. Jsou jimi petice, tisk, manifestace, demonstrace a jiné občanské neposlušnosti, které jsou v rozporu s právními předpisy (stávky).

„Sociální politika by v podstatě měla pracovat v podstatě se třemi základními typy nástrojů: s konkrétním programem, s kolektivním vyjednáváním a s nástroji více méně realizačního charakteru. Zvláštního postavení v sociálně politických nástrojích zaujímá tzv. sociální doktrína (vize).“ (Francová, Novotný, 2008, s. 67)

Tomeš (2010, s. 352) hovoří, že správná volba sociálních nástrojů, včetně jejich sestavení do různých soustav vede k rozvoji člověka, kvalitě jeho života. Stimuluje jeho chování, podněcuje přijímat odpovědnost za vlastní jednání, zabezpečení nejen vůči sobě samému, ale i společnosti.

Sociální politika dle Krebse (2007, s. 63-64) by pak měla pracovat minimálně s dvěma základními nástroji:

- sociální doktrínou, tj. vizí do budoucnosti, představou o jejím vývoji
- a programem, který má sociální doktrínu prosazovat. Sociální doktrínu je nutné nastavovat tak, aby konkrétními kroky došlo k nalezení cesty vedoucí k jejímu dosažení. Výsledkem této aktivity je dohoda, vzájemná participace mezi politickými a nevládními orgány.

2.5 Předmět sociální politiky

„Předmětem sociální politiky jsou činnosti, které by se měly v sociálním systému nebo sociální ochraně, sociálním zabezpečení a jejich správě uchovat, eventuálně změnit. Základem jsou činnosti, orientované na regulaci podmínek života a práce člověka, organizování spolupráce jedinců v složitých sociálních procesech, ochranu člověka před nepříznivými důsledky v lidském životě.“ (Kolibová, 2007, s. 96)

Regulací podmínek života člověka je chápáno jako přijetí určitého druhu opatření, kterým je někomu něco zakazováno nebo nařizováno. Ochranou člověka rozumíme pomoc, která je mu poskytována ať už preventivně nebo při vzniku nepříznivé sociální situace, kterou nedokáže zvládnout vlastními silami. Součástí předmětu sociální politiky jsou i služby. Služba je činnost, která je vykonávána za občana jiným objektem nebo subjektem. Obsahem služby je něco za povinného udělat nebo mu něco dát.

2.6 Aktéři sociální politiky

Francová, Novotný (2008, s. 55-56) nazývají aktéry sociální politiky všechny, kterých se týká. Jedná o osoby, na které je orientována a ke kterým směřují různá opatření nebo jsou to ti, kteří se podílí na jejím vzniku a vytváří podmínky pro její naplnění.

V odborné literatuře se častěji setkáváme s přesnější konkretizací těchto osob.

- Objekt sociální politiky.

Jedná se buď o jednotlivce, nebo skupinu obyvatel, ke kterým sociální politika směřuje, je jim určena, je na ně orientována. Těmto lidem hrozí např. sociální vyloučení z důvodu jejich věku, pohlaví, ekonomické situace, vzdělání, závislostem, delikvencí. Sociální politika se snaží porozumět zájmům a potřebám objektů, uspokojit je, přitom neomezovat v jejich právech, nesnižovat jejich lidskou důstojnost. Svým působením usiluje o vyvolání pozitivní změny.

Kolibová (2007, s. 30-31) objekty rozděluje na jednotlivce, rodinu, skupinu. Uvádí, že cílovou skupinou se stává převážně člověk chudý. Následuje pak pracující a ostatní občané, kterým je nutno zajistit existenci na určité úrovni ekonomického blahobytu.

- Subjekt sociální politiky.

„Subjekty jsou ti, kdo mají zájem, vůli, schopnosti, předpoklady, možnosti a prostředky k určité sociální činnosti či chování a kdo takové činnosti a chování může iniciovat a naplňovat“ (Krebs, 2007, s. 48).

Francová, Novotný (2008, s. 56-58) uvádí možný výčet subjektů: je jím stát a jeho orgány; zaměstnavatelé a firmy; zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány; regiony, místní komunity, obce vč. svých orgánů a institucí, které zřídila. Dále zde řadí nestátní občanské a charitativní organizace; církve; občané, rodiny, domácnosti, jakož i organizace nadnárodního charakteru UNESCO, Rada Evropy, EU aj.

Tröster (2008, s. 94-95) se neomezuje na možný výčet jejich uskupení, ale hovoří, že subjekt vytváří a realizuje sociální politiku, je odpovědný objektům za její efektivnost. Jeho zřízené orgány jsou oprávněny rozhodovat o nárocích na dávky a služby, jejich výši a výplatě. Jsou zprostředkovateli, kteří zajišťují a naplňují práva objektů.

3 SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Vlastní pojem „sociální zabezpečení“ se historicky vyvíjel. Zprvu byl nazýván chudinskou péčí, následně sociální správou, sociální péčí. Hlavní myšlenkou vždy bylo, že jde o určitý druh pomoci směřující k chudobným.

„Sociální zabezpečení je pojem pravděpodobně převzatý z ruštiny. S pojmem zabezpečení (obespečenje) se poprvé setkáváme v programu Všesvazové komunistické strany (bolševiků) (1919) pro označení všeobsahujícího systému sociálních dávek pro všechny zaměstnance ze státních zdrojů, který však nebyl realizován pro nedostatek prostředků v době občanské války.“ (Tröster, 2008, s. 3)

Krebs (2007, s. 161) poukazuje, že životní podmínky a samotný styl žití lidí se zásadně začíná měnit s rozvojem průmyslu, urbanizací. Lidé se ocitají v nových situacích, které nepřinášejí jen uspokojení a blaho, ale mnohdy rizika a vznik sociální krize. Na tyto situace nejsou připraveni, nejsou schopni je sami, vlastními silami je řešit. Vyspělé společnosti se tomuto věnují, snaží předcházet jejich vzniku a příp. výskyt řešit, eliminovat, odstraňovat. Sociální zabezpečení je součástí sociální politiky státu, je to prostředek pomoci směřující k občanům. V nejširším slova smyslu sociálním zabezpečením označujeme všechny sociální instituce, které poskytují občanům poradenství, ochranu, materiální a finanční plnění, dávky, služby či ústavní péči. Tato činnosti vedou k uspokojení jejich nepříznivé sociální situace, k odstranění, zmírnění vzniklé sociální události.

3.1 Vývoj sociálního zabezpečení

Krebs (2007, s. 170-174) uvádí, že počátek vývoje našeho sociálního zabezpečení spadá do období, kdy jsme byly součástí Rakousko-Uherské monarchie, tedy do 2. poloviny 19. století, kdy se postupně začíná rozvíjet sociální pojištění a různé soustavy nemocenského a důchodového zabezpečení. Po roce 1918 však sociální zabezpečení zajišťovalo pouze jednu pětinu obyvatel a to z řad ekonomicky aktivního obyvatelstva. Sociální problémy v rodinách s dětmi byly řešeny minimálně, pomoc starým a invalidním občanům připadla na domovské obce. Po 2. světové válce je přijímán zákon č. 99/1948 Sb., o národním pojištění. Byl vnímán jako hodně progresivní, ovlivnil vývoj sociálního zabezpečení, vytvořil podmínky pro důstojnou lidskou existenci i těm, kteří nemohli být pracovně činní. Následně byla přijímána další zákonná opatření. Odděluje se nemocenské pojištění od důchodo-

vého, zdravotnická zařízení jsou sjednocena do jednotného systému státní zdravotní péče, snižují se věkové hranice pro odchod do starobního důchodu. I jeden z posledních socialistických zákonů, zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, jehož některá ustanovení byla platná až do konce 2011, se pokoušel odstranit zvětšující se nepoměr mezi důchody a mzdou. Nastavený systém byl ale nepřehledný, plný omezení. Hospodářský rozvoj nebyl připraven řešit nastupující důsledky ekonomického vývoje a i když chudoba oficiálně neexistovala, systém ji přesto tvořil.

3.2 Sociální zabezpečení v České republice

Arnoldová (2012, s. 9-12) uvádí, že sociální zabezpečení v České republice po změně politického systému na počátku 90. let minulého století se začíná formovat do tzv. tří relativně samostatných, přesto na sebe navazujících systémů - pilířů. Tyto se od sebe liší ve způsobu financování, kompetenčnosti subjektů a problematikou vzniklých nepříznivých sociálních situací. Obsahy pilířů se snaží přibližovat požadavkům současné Evropy, státům EU, které požadují snižovat výdaje v sociální oblasti. Pokud je nutná pomoc dbát na její účelnost, sledovat a kontrolovat i její adresnost. Pomoc neposkytovat paušálně, ale prostřednictvím poradenství, výchovy, osvěty motivovat občana k odpovědnosti za sebe samého pokud se ocitne v obtížné životní situaci.

- 1. pilíř: Sociální pojištění
- 2. pilíř: Státní sociální podpora
- 3. pilíř: Sociální pomoc

První pilíř tzv. pilíř pojistných systémů se zabývá situacemi, na které je možno se připravit v rámci sociálního pojištění. Systém tohoto pojištění se týká všech občanů. Vychází z povinnosti odvodu části finančních prostředků na nemocenské pojištění, důchodové pojištění, vč. možnosti odvodů do penzijního připojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. Občan tedy má odkládat část svých finančních prostředků, které mu v budoucnosti pomohou ať už při dlouhodobých či krátkodobých sociálních situacích jako je ztráta zaměstnání, pracovní neschopnost, nemoci, úraz, invalidita, ve stáří, při ovdovění, osiřeni, ženám v těhotenství a mateřství. Jedná se o určitý druh kompenzace za ušlý příjem, který následně zaručuje možnost zachovat si požadovaný životní standard. Jedná se o garantovaný druh pomoci a jistoty, který směřuje k občanu, stát mu jej zaručuje. Výplata dávek se realizuje

především prostřednictvím zaměstnavatele, ČSSZ a pobočkami okresních správ sociálního zabezpečení.

Druhý pilíř – státní sociální podpora je vymezena v zákoně č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Tento pilíř směřuje svou pomoc převážně do rodin s dětmi. Jedná se pouze o finanční zabezpečení rodin v době mateřství, při zajištění potřeb dítěte a do domácností, kterým hrozí sociální vyloučení, např. z možné hrozby ztráty bydlení. Formou pomoci jsou dávky, přičemž nárok na jejich vznik a výplatu mohou, ale i nemusí mít vliv příjmy rodiny. Hovoříme tak o testovaných a netestovaných dávkách. Mezi testované dle současné legislativy patří přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné. Netestovanými dávkami jsou např. dávky pěstounské péče, rodičovský příspěvek a pohřebné. Pro dávky přiznané po předchozím přezkoumání (testování) dosaženého příjmu rodiny je hlavním kritériem zákonem stanovené životní minimum, popř. jeho zvýšení o koeficient, který stát pro danou sociální událost v životě člověka, rodiny určil. Netestované dávky jsou dány pevnou částkou, vychází z konkrétní sociální události.

Na financování těchto základních potřeb osob, dětí, rodin v tomto pilíři se podílí stát v rámci svého nástroje přerozdělování a v rámci solidarity osob a rodin s vysokými /nízkými příjmy, mezi rodinami bezdětnými/s dětmi. Jedná se o nárokové dávky zprostředkovaně vyplácené přes vybrané daně. Před přijetím zákona o státní sociální podpoře svým zaměstnancům poskytoval tuto pomoc jejich zaměstnavatel, např. vyplácení přídavků na děti.

Třetí pilíř – sociální pomoc má tři podsystémy

- pomoc v hmotné nouzi: zákon č. 111/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů,
- pomoc osobám těžce zdravotně postiženým: zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů,
- sociální služby: zákon č. 108/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Týká se těch občanů, kteří si sami „nemohou, nebo nedokážou pomoci“. Jejich bezmocnost může být způsobena fyzickým handicapem, psychickým onemocněním, popř. jejich kombinací. Může se jednat i o osoby dlouhodobě nezaměstnané, staré, nízkopříjmové - občany v krizi, kteří se současně nachází ve stavu, kdy jejich příjmy jsou pod hranicí životního minima, není zajištěna dostatečná péče, podpora. Třetí pilíř tak řeší i situace osob v hmotné nouzi finančními a věcnými dávkami: příspěvkem na živobytí, doplatkem na bydlení a mimořádnou okamžitou pomocí. Nárok na pomoc vzniká po přehodnocení finanční

a majetkové situace občana, posouzení jeho „chudoby“. Třetí pilíř obrací svou pomoc také k osobám těžce zdravotně postiženým výplatou příspěvků na mobilitu, na zakoupení zvláštní pomůcky a příspěvku na péči. Náklady na tyto finanční dávky jsou hrazeny ze státního rozpočtu. Na úhradách spojených s nákupem zvláštních pomůcek a za služby se mohou podílet také obce, dobrovolné nestátní organizace, charity, církve, různá sdružení i jednotlivci.

3.3 Cíl soudobého sociálního zabezpečení

„Cílem soudobého sociálního zabezpečení v nejobecnějším slova smyslu je regulace odpovědnosti občana za svou budoucnost (pojistné systémy) a stanovení míry a forem sociální solidarity mezi občany (povinný či dobrovolný transfer prostředků skrze daňovou soustavu nebo sponzorováním)“ (Tröster, 2008, s. 8-9).

Jak uvádí Tröster (2008, s. 9-14), prioritou každé vyspělé civilizace je zabezpečit každému člověku důstojný život pro celkový rozvoj jeho vlastní osobnosti. Toto vychází z práv občana definovaných ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Základními sociálními právy napomáhající k naplňování cílů sociálního zabezpečení jsou:

- právo na práci, na vzdělání (přípravu na budoucí povolání). Vzdělanost snižuje riziko vysoké míry nezaměstnanosti, umožňuje občanu pružně reagovat na aktuální poptávku na trhu práce,
- právo na uspokojivé pracovní podmínky. Za dobře odvedenou práci náleží spravedlivá odměna, mzda. Člověk má právo také na bezpečné a nezávadné pracovní prostředí a odpočinek na zotavenou,
- právo na životní úroveň. Základním právem občana je, aby měl zaručenu minimální mzdu, která mu důstojný život umožní,
- právo na rodinu. Tímto právem jsou občanu poskytovány záruky pomoci při výchově a péči nezletilých dětí, matkám před a po porodu, dětem a mládeži pak ještě před vykořisťováním, mravním ohrožením,
- právo na sociální zabezpečení. Spočívá v nemocenském pojištění, zdravotní péči, pojištění v nezaměstnanosti, přezkoumání možností čerpat některý typ důchodových dávek, jakož i mateřských a rodinných,

- právo na svobodu sdružování. Toto právo má pro sociální zabezpečení význam v tom, že např. při kolektivních vyjednáváních mohou vznikat nové doplňkové systémy penzijního pojištění.

3.4 Ochrana – garance sociálního bezpečí

Člověk se v průběhu života dostává do mnoha situací, přičemž některé není schopen řešit vlastními silami, je odkázán na pomoc jiných objektů nebo subjektů. Jedincova nepříznivá životní situace může vzniknout buď z důvodu vlastního rizikového jednání jeho samotného (subjektivní) nebo jako výsledek konání jiné osoby (trestný čin, zanedbání péče), či zcela nezávisle bez příčinné souvislosti (zestárnutí).

Sociální událost je definována jako určitý stav, riziko vyskytující se v životě člověka, kterou společnost akceptuje, vyhodnotila jako závažnou. V rámci svých opatření má pro tyto případy nachystány postupy pro převzetí odpovědnosti při potřebě jejich řešení, pokud toho není schopen jedinec sám a potřebnou pomoc nelze zajistit ani prostřednictvím rodiny, známých.

Životní situace jsou buď

- fyziogenní (přirozené) životní situace. Vychází biologického vývoje, životních cyklů člověka – narození, dospívání, u žen též těhotenství a následné stárnutí. Důležitým aspektem je také sociální zázemí, které má jedinec k dispozici např. při tak zvaném vstupu do života, hledání partnera, zakládání rodiny, výdělečná činnost,
- patologenní (nepřirozené) životní situace. Tyto vznikají rovněž biologických příčin. Nemoc, úrazu vedoucího k invaliditě nebo sociálních - vyloučení z komunity, osamocení, chudoba. Tyto okolnosti jsou podnětem ke vzniku nežádoucích sociálních situací.

Nepříznivé sociální situace a události lze dělit

- standardní, které spočívají v poklesu příjmu z důvodu pracovní neschopnosti nebo nezaměstnanosti, přičemž ke snížení současné výše příjmu může dojít i z důvodu odchodu do předčasného, starobního, invalidního důchodu,
- specifické, které vychází z individuálního stavu člověka, např. dysfunkce rodiny, patologie, přírodních vlivů – katastrofy, aj. Rovněž nepříznivý vliv společenského prostředí, kdy působením cizího prvku dochází k trestnému činu, jsou poškozovány práva člověka, dochází k jeho omezování.

Sociální událost lze členit také na

- přirozenou - souvisí s životními vývojovými stádii člověka od jeho narození až po stáří, smrt,
- patologickou. Její příčinou je nemoc, invalidita, nezaměstnanost, kriminalita, závislost na návykových látkách, ztráta živitele z důvodu jeho úmrtí.

Tröster, (2008, s. 81-91) dělí základní sociální události do 10 skupin. Těmito jsou: nemoc (porucha zdraví), handicap; pracovní neschopnost z důvodu nemoci; dlouhodobý nepříznivý zdravotní stav; invalidita; těhotenství a mateřství; nezaopatřenost dítěte; dosažení určitého věku; smrt, zánik subjektu a přechod práv na pozůstalé; nedostatečný příjem; pracovní úraz, vč. nemoci z povolání.

Sociální události Kolibová (2008, s. 7-9) spojuje s věkem/stářím člověka – ageismus a s životními cykly: dětství, adolescence, dospělost, seniorita. „Stáří je velmi individuální, odlišné a neopakovatelné, protože odráží jedinečné osudy lidí a odpovídá kontinuitě životního příběhu!“ (Kolibová, 2008, s. 9)

Kolibová (2008, s. 35-115) dále uvádí situace, do kterých se člověk může dostat a ve kterých bude požadovat patřičnou pomoc:

- chudoba co by stav, vzniklý z důvodu změny příjmů, neschopnosti člověka zabezpečovat své potřeby. Chudobu dělíme na 1) absolutní, kdy je ohrožena existence člověka, který nemá prostředky na stravu, přístřeší, oděv, hrozí mu smrt. 2) Relativní, která je spojena s nízkou příjmovou situací člověka. Zdroj finančních i materiálních prostředků je tak malý, že člověku nezabezpečí minimální určitý životní standard daný ve společnosti (minimální hranice příjmů pro důstojný život) a dnes nový model nazývaný jako 3) moderní chudoba. Tento se váže k realitě současné společnosti. Klienty této chudoby lze identifikovat jako osoby ze skupiny osob postižených tzv. relativní chudobou. Moderní chudoba je blíže specifikována jako nová a stará chudoba. V skupině osob ocitajících se ve stavu tzv. staré chudoby jsou lidé ohrožení z důvodu své nemoci nebo svého osamocení – ztráta živitele, rodiče, pečovatele, stáří. Nová chudoba ve společnosti je zaměřena na oblast znevýhodněných skupin nezaměstnaných a neúplných rodin, z důvodu rozpadu tradičních sociálních vazeb, které byly provázány na širší rodinnou síť,
- sociální vyloučení a sociální začlenění. Sociální exkluze a sociální integrace člověka je svázána s jeho schopnostmi žít ve společnosti, přijmout její požadavky, při-

způsobit se. Spočívá ve vlastní filozofii ke kladnému přístupu k životu, seberealizaci, vzdělávání, uplatnění na trhu práce, dosažení vytyčeného sociálního statusu, zachování dobrých sociálních vztahů s rodinou blízkými, vč. navazování nových. Negativním prvkem směřujícím k sociálnímu vyloučení může být občanství, náboženské vyznání,

- mateřství: těhotenství, porod, šestinedělí. Přirozená sociální událost, jejímž obsahem je chránit matku, před možnými pracovními, sociálními nebo zdravotními komplikacemi. S příchodem dítěte se tato politika rozšiřuje na rodinu, rodičovství, výchovu a výživu dětí, ochranu vychovatelů a dětí proti násilí, ponižování lidské důstojnosti a pomoci při smrti živitele rodiny. V tomto období dochází k nerovnováze mezi placenou prací a poskytovanými dávkami. Tato sociální situace podstatně mění dosavadní celkový život rodiny,
- rodičovství, rodinná politika. Jejím cílem je, aby byly naplňovány partnerské a rodičovské plány, zájmy, ale i potřeby jednotlivých členů rodiny. Docílit toho, aby byli schopni řešit své problémy samostatně, vlastními silami, převzali zodpovědnost za morální a finanční potřebu zabezpečení a tím vytvořili optimální prostředí pro výchovu dětí. Rodinná politika se snaží, aby rodina plnila všechny funkce, které plnit má a svou pozornost obrací především k rodinám vícedětným, neúplným, poskytující dětem náhradní rodinnou péči, s členem se zdravotním postižením, romským a rodinám přistěhovalců,
- vzdělání a vzdělávání. Politika vzdělávání má spočívat v tom, že je nutné uspokojovat poptávku po požadovaných kvalifikacích na trhu práce. Jejím úkolem tedy je flexibilně reagovat na změny. Školy s předstihem informovat o požadavcích, aby mohly nabízet příslušné studijní programy. Vzdělávací politika se snaží odstraňovat rigiditu ve vzdělávání, zvyšovat vzdělanostní potenciál obyvatelstva. Důraz je kladen na celoživotní vzdělávání dospělých, jehož součástí je i podnikové vzdělávání. Je to cesta vedoucí k udržení se člověka na současném trhu práce,
- zdraví a nemoc jako sociální událost. Aktivity směřují jak do prevence, jejíž snahou je vychovávat obyvatelstvo ke zdraví a pohodě (wellnes), tak do terapií tedy léčby následků nemocí nebo úrazů. Nemoc, úraz, pracovní neschopnost, invalidita mají za následek pokles příjmů, společenského uplatnění, omezení v sebeobslužnosti a kontaktu s širším sociálním prostředím,

- jako poslední uvádí bytovou politiku, která musí vycházet z průběžného monitoringu trhu s byty, jejich finanční dostupností. Snaží se kompenzovat rostoucích výdaje na bydlení domácností s nízkými příjmy sociálními dávkami. Podporuje výstavbu nových, sociálních bytů, u stávajících jejich modernizaci, údržbu. Cílovými skupinami jsou senioři, neúplné rodiny, nezaměstnaní, osoby sociálně nepřizpůsobivé, závislé na návykových látkách, příslušníci minorit a cizinci.

Nabídka pomoci má různé formy, nevylučuje se ani její kombinace:

- sociální služby – rada, ochrana,
- dávky – redistribuční forma pomoci; služby – zabezpečovací sociální terapie,
- sociální prevence - ochrana člověka v jeho přirozeném prostředí.

4 OBČAN V KRIZI

Špatenková (2004, s. 80-81) uvádí, že krizi, kterou člověk prochází nelze vnímat jen jako jeho osobní záležitost, posuzovanou z psychologického hlediska, ale celospolečenského. Příčinou krize bývá emoční prožitek, který vede k vnitřní nerovnováze a vyžaduje zásadní změnu. Krize vzniká na základě vzájemného působení mezi subjektem a objektem. Ve své publikaci autorka uvádí tři příklady, které člověk vnímá jako krizi. Prvním je, že subjekt vzájemnou interakcí něco/někoho *ztrácí*, např. partnera, manželství se mu rozpadá, zůstává osamocen, uzavírá se. Druhým příkladem je, když stojí před tzv. *volbou*, možností vybrat si způsob řešení své krize. Uvědomuje si např. nutnost doplnění svého vzdělání. Svým pozitivním jednáním získává předpoklad, že si udrží zaměstnání nebo nalezne ještě lepší uplatnění na trhu práce. Poslední příklad řeší situaci, kdy je člověk postaven před *změnu vnějších podmínek*. Může se jednat například o změnu zdravotního stavu. Touto skutečností se mu mění i možnost dalšího pracovního uplatnění. Krize může nastat i v případě, pokud je v rodině nezaměstnaný jedinec. Autorka upozorňuje, že tato skutečnost nemusí nutně vést k dysfunkci rodiny, ale špatná adaptace rodiny na tento stav ano. Hlavní charakteristikou krize je, že vždy dochází v rodině k dočasnému úpadku v jejím fungování. Záleží na délce a intenzitě jejího působení, reakci rodiny, blízkého okolí, společnosti, jakož i přístupu k tomuto stavu samotným nezaměstnaným člověkem. Více ohroženou skupinou bývají osoby žijící osamoceně, bez rodiny, přátel.

4.1 Nezaměstnanost

„Nezaměstnanost není problémem jen nezaměstnaných a jejich rodin. Dopládáme na ni i my ostatní, a to hned několikrát. Zvyšují se výdaje státních rozpočtů (příspěvky v nezaměstnanosti, sociální dávky). Snižují se výnosy daně z příjmu a objem příspěvků na zdravotní a sociální pojištění. A co víc: pracovní síla se neuplatní, nevznikají nové hodnoty, i když by toho bylo, rozhlédneme-li se kolem sebe, leckde velmi zapotřebí.“ (Potůček, 2011, s. 32)

Nezaměstnanost, ztráta zaměstnání, nedobrovolný odchod z aktivit na trhu práce má na neflexibilního člověka, především mnohdy osob z řad starší generace negativní vliv. Tímto stavem je narušena každodenní rutinní činnost, nastupuje pocit ohrožení, pokoření, poníže-

ní. Dostávají se pocity viny, bezmoci, zoufalství, obavy o budoucí zabezpečení. Začínají vznikat častější konfliktní situace nejen v rodině, ale i vůči společnosti.

Předcházející období, politický systém do listopadu 1989 ukládal povinnost všem práce schopným obyvatelům tuto činnost vykonávat a také výkon této činnosti kontroloval. Obyvatelstvo mělo zaručený určitý standard, příjem finančních prostředků. Fenomén nezaměstnanosti, co by neschopnosti zabezpečení obživy, bydlení, vzdělání, zdravotní péče se nepřipouštěl. Život ve společnosti se po tomto přelomovém období podstatně mění. Člověk je svobodný, sám odpovědný za své zabezpečení, nikdo ho nenutí pracovat v organizovaných podnicích, může podnikat. Získává opětovná vlastnická práva k nemovitostem z titulu restitučních nároků nebo privatizací. Nově utvářející se společnost má tendenci přizpůsobit se co nejrychleji životu zemí západního světa, do těchto zemí cestovat, poznávat doposud zkreslovanou/utajovanou realitu jejich bytí. Lidé mají možnost získat rychle aktuální informace o celkovém dění ve světě prostřednictvím satelitů, internetu, komunikaci přes mobilní operátory. Na trh, do výrobních procesů a do domácností se zavádí moderní zařízení, usnadňující současný způsob práce, automatizace, robotizace prostřednictvím počítačových sestav. Zahraniční investoři jako společníci nebo vlastníci v transformovaných státních a národních podnicích jsou vítáni, vnímání jako záruka budoucího blahobytu. Následná realita poukazuje na fakt, že jejich snahou bylo mnohdy jen ukončení činnosti podniků a tím zrušení konkurence.

Kolibová (2007, s. 119-121) uvádí šest základních příčin, z důvodu kterých se člověk ocitá ve stavu nezaměstnanosti. První je tzv. frikční, neboli stav „mezi dvěma zaměstnáními“. Jedná se o krátkodobý časový úsek nezaměstnanosti vzniklý z důvodu přechodu na nové pracovní uplatnění, k jinému zaměstnavateli. Motivací k volbě rozvázání pracovního poměru může být i negativní prognóza vývoje podniku. Člověk raději přijímá odstupné, jako záruku určitého možného zabezpečení do krátké budoucnosti. Předchází nejistotě výplat záloh za mzdy a očekávanému sdělení o ukončení pracovního poměru. Je to doba pro hledání nových příležitostí, než trh práce bude přesycen dalšími nezaměstnanými. Druhým typem je strukturální nezaměstnanost. Tato je spojena s nerovnovážným vztahem mezi poptávkou po určité skupině pracovní síly ze strany zaměstnavatelů a možnostem nabídky pracovní síly ze strany uchazečů o práci v daném regionu. Vysoká míra přezaměstnanosti vznikla v daném regionu z důvodu úzké, specifické kvalifikace práce schopného obyvatelstva a následné eliminaci zastaralých výrobních procesů. Strukturální nezaměstnanost je

v odborné literatuře spojována s tzv. technologickou nezaměstnaností. K odbourání překážek nepřipravenosti/nekvalifikovanosti obyvatelstva z důvodu vzniku nových pracovních procesů vede celoživotní vzdělávání. Třetí, cyklická nezaměstnanost vzniká z důvodu nemožnosti uspokojit svou poptávku po práci. Možnost nalezení pracovního uplatnění je malá a je provázáno s obdobím probíhající hospodářské krize ve společnosti, tzv. makroekonomickým cyklem, tedy nedostatkem volných pracovních míst. Čtvrtým typem je sezónní nezaměstnanost. Postihuje skupiny pracujícího obyvatelstva, které jsou při výkonu svého povolání omezovány periodickým střídáním ročních období. Řemeslníci, dělníci pracující ve stavebnictví, lesnictví, zemědělství, rostlinné výrobě, zpracovatelském průmyslu – konzervárenství. Příčinou vzniku sezónní nezaměstnanosti může být postihnout i cestovní ruch. Dalším typem je podzaměstnanost neboli neúplná zaměstnanost. Lidé přijímají práci na zkrácený úvazek, pod svou kvalifikaci. O jedno pracovní místo se tak dělí více zaměstnanců. Posledním typem je tzv. skrytá nezaměstnanost. Lidé sice nejsou evidováni na úřadu práce, ale o práci se zajímají, chtějí být aktivní na trhu práce. Uvádí, že přesná statistika počtu těchto lidí neexistuje, ale předpokládá se, že tato skupina je početně velká, tvořená především mladistvými studenty, ženami v domácnosti, lidmi v předčasných důchodech a zdravotně znevýhodněných.

Nezaměstnanost, dle délky trvání, se posuzuje jako krátkodobá, střednědobá a dlouhodobá. Krátkodobým obdobím je doba nepřesahující třicet po sobě jdoucích kalendářních dnů. Druhá, střednědobá je období šestiměsíční, které je uváděno jako kritické. U člověka se vytváří tendence k patologickému jednání, protože Člověk chce pracovat, o práci se zajímá, ale tato je mu opakovaně odmítána. Posledním typem je dlouhodobá nezaměstnanost. Tento stav trvá déle jak jeden rok. Návrat do pracovních aktivit je velmi obtížný, protože se člověk na tento adaptoval, přizpůsobili novým standardům, postupně zaniká dříve naučené chování, rozložení povinností pracovního dne a dnů pracovního volna.

„Práce zaujímá v životě člověka nezastupitelné postavení. Je důležitou podmínkou jeho důstojné existence, přináší mu nejen materiální prospěch, ale současně mu dává pocit sebe-realizace a společenské užitečnosti.“ (Buchtová, 2002, s. 75)

4.1.1 Nezaměstnaný jedinec ve společnosti

Kolibová (2007, s. 118) uvádí, že nezaměstnaným dle definice ILO je jedinec starší 15 let věku, aktivně si hledající práci, není v placeném, pracovním vztahu, oslovuje za-

městnavatele nebo činí kroky k vlastnímu sebe zaměstnání. Pokud dostane nabídku je připraven a ochoten ihned, nejpozději do 14 dnů do práce nastoupit.

V zákoně o zaměstnanosti Česko (2004, s. 8275-8280) se uvádí, že každý občan, který není v pracovním nebo obdobném vztahu, popř. nevykonává ani samostatnou výdělečnou činnost má nárok na zprostředkování vhodného zaměstnání, pokud o toto požádá. V tomto právu není omezován, diskriminován. Jeho povinností je s příslušným úřadem práce spolupracovat, dodržovat závazky, které jsou na něj zákonem kladeny, když byl do evidence uchazečů zařazen.

Dle Buchtové (2002, s. 65) se za nezaměstnaného považuje z ekonomického hlediska ten, kdo není schopen uspokojovat své potřeby vlastními příjmy, je schopný a ochotný pracovat, nedaří se mu získat placené zaměstnání, ale očekává, že bude opět zaměstnaný.

Faktory ovlivňující míru nezaměstnanosti.

- Věk. Jako první ohroženou skupinou jsou absolventi, kterým se i přes získané vzdělání nedaří uplatnit se na trhu práce, druhou rizikovou skupinou jsou osoby v předdůchodovém věku.
- Zdravotně znevýhodnění, omezení v pracovních schopnostech. Zaměstnavatelé spatřují možná rizika v opakované, dlouhodobé nemocnosti těchto osob, potřebě kompenzace, hledání náhrady po dobu jejich absence ve výrobním procesu.
- Kvalifikační úroveň. Nejvyšší podíl tvoří nekvalifikované osoby nebo osoby s velmi nízkou kvalifikací. Touto skupinou občanů, která má vzrůstající tendenci, již nejsou jen osoby vyššího věku, kteří důvodu nástupu automatizace rušení manuální práce již nenašli uplatnění, ale i mladistvý, dospívající, kteří po neúspěšném, nedokončeném středoškolském vzdělání skončili jen se vzděláním základním.
- Etnický nebo sociální původ. V České republice se jedná zejména o romskou populaci. Příčina velké míry nezaměstnanosti Romů souvisí i s jejich nejvyšším dosaženým vzděláním, převážně základním.
- Pohlaví a rodinný stav. Ohroženou skupinu tvoří ženy. Důvodem je předpokládané rodičovství, následné péče o rodinu, děti. Je to nezákonný, diskriminující, ale vyskytující se negativní pohled na uchazeče o zaměstnání.

Sociální důsledky při vzestupu hromadné nezaměstnanosti jsou závislé na postoji samotného nezaměstnaného k nezaměstnanosti, délce jejího trvání, reakcích rodiny a okolí.

Jak uvádí Buchtová (2002, s. 82) v negativní rovině dochází k postupné změně životní úrovně z důvodu poklesu příjmů. Tyto se znásobí, pokud v domácnosti přestanou být ekonomicky aktivní oba partneři. Expanze volného času narušuje strukturaci dne, denního režimu, mizí vnímání rozdílu mezi pracovním dnem a volnými dny. Rodina upadá do izolace, vznikají závislosti na návykových látkách. Manželství se rozpadají, rodičovská odpovědnost vůči dětem není plněna, dochází ke ztrátě autority rodiče, dospělého. U člověka, který je tímto stavem frustrován, dochází také ke změnám na jeho psychickém a fyzickém zdraví.

Systém pomoci - záchranná sociální síť

„Záchranná sociální síť je koncipována jako aktivizační, adaptibilní a pružný systém sociálních opatření“ (Krebs 2007, s. 97).

Jedná se tedy o propracovaný systém pomoci osobám, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, nejsou schopny ji vlastními silami řešit samy, ani s pomocí rodiny. Hlavním cílem je pomoc potřebnému občanu k obnově jeho sociální suverenity co nejrychleji, překonat období sociální a ekonomické nerovnosti. Tato pomoc je garantována i občanům, kteří se v nepříznivé sociální situaci ocitají trvale, především zdravotně postižení. Problém je v tom, že záchranná sociální síť nefunguje zcela bezproblémově. Někteří lidé se stydí o dávky a služby požádat, jiní jich naopak zneužívají.

Termín záchranná sociální síť byl použit poprvé na počátku 80. let 20. století Světovou bankou a souvisel s reformami prováděnými v Latinské Americe a Asii.

Průchod nezaměstnaného/nízkopříjmového občana touto sítí může být různý a některou jeho částí nemusí projít vůbec. Nejčastější postup u ekonomicky neaktivního občana bývá

- zařazení do evidence seznamu žadatelů o práci na příslušném kontaktním pracovišti pobočky úřadu práce – dávky podpory v nezaměstnanosti, podpory při rekvalifikaci, zprostředkování nového zaměstnání, výkon veřejně prospěšných prací,
- státní sociální podpora – dávkový systém pomoci, nutné testování příjmů pro specifikované dávky. Rodičovský příspěvek, porodné, přídavky na děti, příspěvek na bydlení,

- nemocenské a důchodové dávky,
- dávky hmotné nouze – dávky finanční a věcné, příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc.

„Sociální pomoc lze z hlediska sociální politiky chápat jako poslední síť sociální ochrany, resp. „záchranné sociální sítě“. Sociální pomoc tvoří důležitou součást systému sociálního zabezpečení a představuje jednu ze záruk poskytnutí sociální ochrany každému.“ (Tröster, 2008, s. 279)

4.1.2 Legislativa v roce 1989 a následujících

Toto období je především spojeno s tzv. „Sametovou revolucí“ vyvolanou občany v listopadu 1989, kdy došlo k ukončení politické vlády Československé socialistické republiky. Nově vznikající uspořádání politicko-společenského režimu začalo pod oficiálním názvem Česká a Slovenská Federativní Republika od 23. dubna 1990. Název státu od 29. března do 22. dubna 1990 byl následně uváděn jako Československá federativní republika. V tomto období si mnoho občanů již nepřálo být závislých na pravidlech zaměstnavatelů, které proklamovala společnost. Názory některých se ale po několika měsících mění. Národní a státní podniky se privatizují, nadbyteční zaměstnanci jsou propuštěni a někteří občané se dostávají do skupiny osob odkázaných opět na pomoci státu.

Mezi první zákon, který poskytoval určitý druh pomoci, byl zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. Tento zákon vzhledem k datu své účinnosti 1. červenci 1988 ještě nemohl řešit problematiku nezaměstnanosti, ale už pomáhal překonávat nepříznivé sociální situace spojené s nedostatečnou schopností vlastního ekonomického zabezpečení. Tedy i v socialistickém politickém zřízení se připouštěla možnost a vědělo se o ní, že někteří občané mají nízké příjmy. Uvedený zákon Československo (1988, s. 600-605), jehož některá ustanovení byla platná až do 31. 12. 2011 a po tomto datu zcela pozbyl platnost, zaručoval pomoc rodinám s dětmi, umožňoval výplatu příspěvku na výživu nezletilého dítěte za povinného, důchodcům bylo možné přiznat tzv. výchovné na dítě vlastní, osvojené nebo v pěstounské péči. Dalšími příspěvky byly dávky na lázeňskou péči, podpora při narození dítěte, pohřebné, příspěvky na rekreaci dětí, pečovatelskou službu, na péči v zařízeních sociální péče aj.

Vznikající nezaměstnanost následně vedla k přijetí zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. V úvodním ustanovení tohoto zákona Československo (1991b, s. 2299-2301) byl již použit výraz hmotná nouze. Dále zákon definoval sociálně potřebného občana s nedostatečnými příjmy, specifikoval důvody, pro které si tento občan nemůže příjem zvýšit a identifikoval občany, u kterých se naopak žádná aktivita nevyžadovala. Zákon také stanovil podmínky nutné pro vyhodnocení sociální potřebnosti. Těmito byl nejen majetek žadatele, ale i jeho příjem v daném časovém období předcházející jeho podané žádosti o finanční pomoc. Zákon rovněž stanovoval navýšení částek životního minima občanům tělesně postiženým, jakož i těm, kteří měli zvýšené výdaje z důvodu potřeby dietního stravování. Současně řešil ještě dva typy poskytovaných příspěvků, stanovil podmínky pro vznik jejich nároku a výplaty. První příspěvek náležel nezaopatřenému, sociálně potřebnému dítěti, vůči kterému povinná osoba neplnila danou vyživovací povinnost. Tato povinnost musela být stanovena soudně, příslušným pravomocným rozsudkem. Jednalo se o tzv. příspěvek na výživu dítěte. Druhou sociální dávkou byl příspěvek při péči o osobu blízkou nebo jinou osobu. Toto byla peněžitá dávka vyplácená občanu, který celodenně pečoval o osobu převážně nebo úplně bezmocnou, nebo starší 80 let. Zákonem o sociální potřebnosti, byla také řešena problematika zabezpečení tzv. úhrad nákladů sociální péče osobám sociálně potřebným. Zákon o sociální potřebnosti byl měněn, doplňován a byl platný v České republice až do konce roku 2006, kdy jej vystřídala nová právní úprava - zákon o pomoci v hmotné nouzi.

Téměř současně se zákonem o sociální potřebnosti byl přijat i zákon č. 463/1991Sb., o životním minimu. Zákonem Československo (1991a, s. 2210-2211) byly stanoveny výše částek životního minima pro různé věkové kategorie nezaopatřených nezletilých/zletilých dětí a zletilých zaopatřených osob, jakož i částky potřebné na zajištění nezbytných výdajů na domácnost. Jejich výše se odvíjela od počtu osob v dané domácnosti. Životní minimum bylo definováno jako společensky uznaná minimální hranice příjmů. Pokud by občan tento příjem neměl zajištěn, nastal by u něj stav hmotné nouze. Na výši priznané dávky měly vliv i příjmy, které do domácnosti plynuly. Jejich výčet byl stanoven v zákoně. Zákon také stanovil podmínky, za kterých se budou částky životního minima upravovat, zvyšovat. Výše uvedený zákon o životním minimu, ve znění pozdější předpisů, také platil v České republice rovněž jen do konce roku 2006. Nová právní úprava, která jej nahradila, zavedla pro osoby v hmotné nouzi ještě institut existenčního minima. Potřebu na úhradu nezbytných

nákladů na bydlení oddělila, přesunula do zákona o pomoci v hmotné nouzi, vznikla nová samostatná dávka hmotné nouze.

Podrobný přehled o vývoji výše částek životního minima, v konkrétních časových obdobích od roku 1991 do 1. 1. 2012, je uveden v tabulce MPSV, která je přiložena v závěru diplomové práce, v příloze P I

4.2 Hmotná nouze

Termín „*hmotná nouze*“ byl uváděn již v zákoně o sociální potřebnosti z roku 1991. Do podvědomí širší společnosti se dostal zřejmě ale až od 1. 1. 2007, kdy vstoupil v účinnost zcela nově přijatý zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Jeho vznik a přijetí bylo založeno na ideovém principu deklarovaném MPSV ČR, že „každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá.“ (Tröster, 2008, s. 286)

Dle zákona o pomoci v hmotné nouzi Česko (2006b, s. 1305-1328) je hmotnou nouzí stav, kdy občan nemá dostatek finančních prostředků k zabezpečení základních životních potřeb (živobytí) a tyto si nemůže dostatečně zabezpečit ani případným prodejem majetku. Zákon umožňuje orgánu pomoci v hmotné nouzi poskytnout pomoc i občanu, který sice má příjmy přesahující stanovanou částku na živobytí, ale ocitl se v těžké sociální situaci.

Při posuzování hmotné nouze se nevychází pouze ze skutečnosti, že občan je evidován na úřadu práce, popř. není, ale jeho příjmy jsou nízké, majetek zajišťuje dostatečnou záruku jeho možného zabezpečení. Přihlíží se také k osobám, se kterými tvoří tzv. „společný okruh domácnosti“. Na finanční pomoc v současném systému pak nemají nárok zpravidla absolventi škol. Po ukončení studia, neuplatnění na trhu práce se evidují na úřadu práce. Pokud souběžně se studiem nepracovali, nevzniká jim nárok na výplatu podpory v nezaměstnanosti. Podle výše příjmů a majetkových poměrů společně posuzovaných osob (zpravidla rodičů), jim nevznikne nárok na dávku hmotné nouze, příspěvek na živobytí. Pokud rodiče pobírali přídavek na dítě, tento zaniká s ukončením statusu studenta. Nezaměstnanému v rámci solidarity musí zabezpečit živobytí rodiče.

Zákon vymezuje i osoby, které nelze považovat za osoby v hmotné nouzi. Jsou jimi ty, které především maří součinnost s institucemi, nehledají si zaměstnání, neplní povinnosti

zákonného zástupce dítěte nebo jejich majetkové poměry jim mohou zabezpečit potřebné živobytí.

Zákonem jsou také určeny příslušné orgány pomoci v hmotné nouzi. Těmito do roku 2012 byly Ministerstvo práce a sociálních věcí, obecní úřady obcí s rozšířenou působností a pověřené obecní úřady, které rozhodovaly o vzniku nároku, formě a výši dávek, jakož i jejich zániku. Po uvedeném datu byla kompetence posuzování a vyhodnocování stavu hmotné nouze z příslušných obcí předána na pobočky úřadu práce. Obecním úřadům byla zachována jen povinnost v součinnosti při sociálním šetření v domácnosti osob v hmotné nouzi. Orgány pomoci v hmotné nouzi poskytují mimo dávek také sociální poradenství vedoucí k předcházení stavu hmotné nouze nebo jeho následnému zdárnému vyřešení. Jsou poskytovány opakované dávky hmotné nouze: příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Termín výplaty stanovuje orgán pomoci v hmotné nouzi. Jednorázové dávky – mimořádná okamžitá pomoc se vyplácí bezodkladně.

Životní a existenční minimum je stanoveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon o životním a existenčním minimu Česko (2006a, s. 1300-1304) stanovuje výši životního minima pro samostatně žijící osobu – jednotlivce a osobám, které tvoří okruh společně posuzovaných osob, coby nezbytné, společensky uznané minimální hranice příjmů potřebné k zajištění výživy (stravy) a ostatních základních osobních potřeb (šatstvo, hygienické potřeby, běžné věci do domácnosti). Celková částka živobytí osob, které jsou společně posuzovány, se stanovuje jako úhrn částek, které jednotlivým osobám náleží.

Částky živobytí, se u osob společně posuzovaných v hmotné nouzi liší, dle jejich vyhodnoceného pořadí. Nezaopatřenost dítěte se následně řídí zákonem o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb. Dle tohoto zákona Česko (1995, s. 1637-1638) se i nadále považuje za dítě to, které po ukončení povinné školní docházky dále pokračuje ve vzdělávání, přípravě na budoucí povolání, nejdéle však do 26. let jeho věku.

S životním minimem se nově zavádí částka tzv. existenčního minima. Jedná se o částku, která má také občanu zabezpečit minimální příjem pro vlastní zabezpečení, ale na úrovni umožňující přežití. Její výše koncipována jako určitá sankce osobám, které neplní povinnosti jim společností ukládané.

Zákonné částky životního i existenčního minima lze osobám v hmotné nouzi také navyšovat. Hlavním kritériem je jejich prokazatelná snaha o vlastní zabezpečení se. Posuzuje se aktivita při uplatnění nároků a pohledávek, využití vlastního majetku ke zvýšení si příjmů. Důvodem pro zvýšení částky živobytí je i její nutnost z titulu potřeby dietního stravování. Zákon o životním a existenčním minimu naopak vymezuje osoby, u kterých částku existenčního minima nelze použít. Jimi jsou nezaopatřené děti, osoby starší 68 let, příjemci starobních důchodů a příjemci invalidních důchodů uznaných ve třetím stupni závislosti.

Aktuální výši částky životního a existenčního minima uvádíme v kap. 6.3.1, celkový vývoj částek životního minima je uveden v příloze P I

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

K volbě výběru tématu naší diplomové práce nás vedly skutečnosti, kdy se v osobním kontaktu s občany setkáváme s jejich názory, že současně nastavený sociální systém je špatný. Tyto informace nejsou prezentovány jen jimi, ale dočteme se o nich i v tisku, slýcháme v médiích. Sociální politika zasahuje do života každého člověka, je velmi obsáhlá. Z celé její oblasti jsme se proto zaměřili jen na stav hmotné nouze, coby formu pomoci těm, kteří ji akutně potřebují.

V teoretické části se zabýváme deskripcí sociální politiky, jejím vývojem směřujícím k osobám s příjmy pod hranicí životního minima. V praktické části se věnujeme otázce, zdali je v systémech pomoci určené této skupině obyvatel na území České a Slovenské republiky podstatná diferenciaci. Jaké opatření mají jednotlivé země přijaty, jakou pomoc poskytují, jakou formou. Hmotná nouze je stav, který postihuje všechny věkové skupiny obyvatel. Pomoc potřebují nejen dospělí, ale především děti. Jedná se tak stěžejní pomoc, která občany chrání před chudobou, sociálním vyloučením.

5.1 Cíl výzkumu, výzkumný problém

Hlavním cílem našeho výzkumu je komparativní analýza systémů hmotné nouze v námi vybraných zemích - České republiky a Slovenské republiky.

Po stanovení hlavního cíle jsme specifikovali **dílčí cíle (výzkumné otázky)**.

- Jakými legislativními normami je řešen stav hmotné nouze ve vybraných státech a jaký je mezi nimi rozdíl?
- Jaké jsou shodné/specifické rozdíly v dávkách hmotné nouze?
- Jaká je diferenciaci ve výplatách dávek hmotné nouze?

Výzkumným problémem je analyzovat v systémech hmotné nouze společné atributy a speciální diferenciaci. Ze zjištěných výsledků vyvodit příslušné závěry.

Do našeho výzkumu byly záměrně vybrány země Česká republika a Slovenská republika. Uvedené republiky v období tzv. komunistické nadvlády, jakož i po ní, do konce roku 1992, působily jako jeden samosprávný územní celek. Tento společně sestavoval zákonné normy, přijímal různá opatření. Po rozdělení území od roku 1993 na dvě samostatné republiky Českou a Slovenskou pak zákonitě zpočátku, při řešení otázek sociálního zabezpečení

pro své občany, musely vycházet z dříve, společně přijatých zákonných ustanovení. Postupně, již ale jako samostatné územní celky začaly měnit i svůj sociální systém, přizpůsobovaly ho potřebám obyvatel. V možnostech vytvářet sociální politiku jsou oba státy limitovány odvody do státního rozpočtu. Je pochopitelné, že dle své příjmové situace musí měnit i výdajovou složku na tuto oblast. Dochází tak ke změnám v sociálním systému, přijímají se dílčí nebo zásadní sociální reformy.

Námi záměrně zvolený výběr územních celků tak při výzkumu ve veřejné politice splňuje požadavek na jejich existenci, svébytnou etnicitu a podmínku srovnatelnosti (Geisser, Mouralová, 2011, s. 171).

5.2 Typ výzkumu

Pro účely našeho výzkumu jsme použili metodu komparativní analýzy.

Pelikán (2007, 37-39) ve své publikaci upozorňuje na skutečnost, že při realizaci výzkumu nelze pracovat s nahodilostmi. Každý seriózní výzkum je postaven na metodách a technikách, kterými lze danou problematiku uchytit. Výzkumník musí ve výzkumu vymezit problém, formulovat ho v souladu s užívanou terminologií, následně stanovuje cíl.

Komparativní analýza umožňuje srovnávat dva či více jevů nebo textů položených vedle sebe. Samotné "srovnávání" tak vychází z juxtapozice. Dokumenty mohou mít charter místní, národní, celostátní (zákony, usnesení, vyhlášky) i nadnárodní. Komparativní výzkum může mít i víceúrovňový charakter, hovoříme pak o mikroúrovni nebo makroúrovni. (Maňák, Švec, Švec, 2005, s. 53)

Geisser, Mouralová (2011, s. 174-178) uvádí, že použití komparativní metody k výzkumu je vhodné především ve veřejné politice (public policy), kdy jsou zkoumány záměrná rozhodnutí a aktivity zákonodárců. Jejich výstupy jsou realizovány do všech oblastí lidského bytí, ovlivňují život ve společnosti. Autorky upozorňují na skutečnost, že současné klasické metodologické učebnice se ale komparací veřejných politik mnoho nezabývají nebo o ní píšou jen obecně, bez návodu, jak ji provádět. Cílem komparace ve veřejné politice může být deskripce, explanace, evaluace a návrh řešení. Záleží na výběru výzkumné otázky a předmětu zkoumání.

I Karlas (2008, s. 62-91) uvádí, že komparativní případová studie zkoumá a porovnává minimálně dva různé případy, jevy. Používanými metodami výzkumu bývají nejčastěji zá-

kladní klasické metody J.S.Milla, metoda vylučovací (metoda souladu a rozdílu) a metoda souvisejících rozdílů. Uvádí, že výzkum provedený komparativní analýzou je efektivní, pokud se nejedná jen o prosté srovnávání, ale jsou vyvozeny i patřičné závěry. K těmto lze dospět při preferování paralelního studia zvolených systémů pouze v určitém stanoveném časovém rozmezí.

5.3 Fáze výzkumu, průběh a jeho realizace

Před zahájením výzkumu byl vytvořen projekt výzkumu. V tomto jsme specifikovali problematiku, která nás zajímala, vybrali jsme příslušnou metodu výzkumu, stanovili časový harmonogram. Před započítím výzkumu byly vyhledávány právní normy ve sbírkách zákonů České a Slovenské republiky, shromažďovali jsme dostupné informace z jednotlivých ministerstev a statistická data k této sociální problematice. Získané dokumenty byly prostudovány. Informace z upotřebitelných dokumentů setříděny dle okruhů, aby mohly být srovnávány. V legislativních normách uvedených států jsme vyhledávali shodné klíčové znaky - pojmy: hmotné nouze, okruh společně posuzovaných osob, rozhodný příjem a jeho zápočet v dávkách, částky životního minima, navýšení dávky o příspěvky, jednorázové dávky, uspořádání příslušných orgánů pomoci v hmotné nouzi aj. Na základě identifikace společných prvků jsme hledali soulad a odlišnosti v zákonných opatřeních. Získaná data byla zpracována, na jejich základě vyvozeny závěry za každou výzkumnou otázkou, kterou jsme si stanovili.

6 POMOC V HMOTNÉ NOUZI

6.1 Legislativa

Česká i Slovenská republika označuje hmotnou nouzi jako stav, kdy občan nemá dostatek finančních, či materiálních prostředků, které by mu pomohly zabezpečit jeho základní životní potřeby. Nemá ani možnost si tyto zajistit vlastním přičiněním a potřebnou pomoc mu nemohou poskytnout ani rodinní příslušníci, či jiné osoby. Těmto občanům je garantována pomoc umožňující přežití na úrovni minimální hranici příjmů. Pomoc je zaručena i cizincům, pokud ji potřebují a tuto nemohou čerpat ze zemí, jimiž jsou státní příslušníci.

Termín „hmotná nouze“ byl již uváděn v legislativě České a Slovenské federativní republiky od roku 1991, v zákoně č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti. Jeho užívání bylo ale nepatrné. Do výrazného podvědomí se tento pojem dostal občanům až po sociální reformě uplatňované v **České republice** od roku 2007 se zákonem pomoci v hmotné nouzi č. 111/2006 Sb. Dle tohoto zákona Česko (2006b, s. 1324) byly výkonem státní správy pověřeny obce II. a III. stupně, tj. pověřené obecní úřady a úřady obcí s rozšířenou působností. Při vyhodnocování stavu občana je nutné ještě postupovat v souladu s dalšími zákony. Zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a Nařízením vlády č. 389/2011 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi. Od 1. ledna 2012 dochází k další sociální reformě. Zákonodárci ji deklarovali jako průlomovou, která měla celý systém zjednodušit, odbourat běhání občanů s žádostmi o sociální dávky po různých typech úřadů. Jak se ukázalo, reforma pouze stávající vyhlášku kterou se prováděla některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi č. 504/2006 Sb., zrušila a nahradila novou, obdobně koncipovanou jako byla ta původní. Obsahuje typy příspěvků a jejich částky, kterými se osobám v hmotné nouzi navyšuje částka živobytí z důvodu nutnosti dietního stravování. U dalších zákonných opatření došlo pouze k novelizacím. Byl přesunut výkon státní správy v oblasti pomoci v hmotné nouzi z pověřených obecních úřadů na Úřad práce České republiky, jeho krajské pobočky a kontaktní pracoviště. Ústředním orgánem zůstalo Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, které i nadále organizuje, řídí a zabezpečuje jejich jednotný postup. O přesunu kompetencí pod úřad práce se hovoří, jako o sjednocení nepojistných dávek na jedno výplatní místo. Pojem jedno výplatní místo ale

nelze brát doslovně. Při transformaci nebyly vytvořeny dostatečné materiální podmínky pro budoucí pracovníky, chyběly prostory. Agenda úřadů práce je tak sice vykonávána na jednom katastrálním území města, ale rozprostřena do jeho různých částí. Veřejnost tento krok vnímá negativně. Osobám, které již tak mají problémy s finančními prostředky, vznikají další výdaje spojené s dopravou na detašovaná pracoviště ÚP. Opatření je vnímáno, jako oddálení státní správy od občanů.

Slovenská republika ze společně přijatého zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti zabezpečovala své občany do konce roku 2003, jakož i z ustanovení zákona o životním minimu č. 463/1991 Sb. Zákon o sociální potřebnosti byl nahrazen zákonem č. 599/2003 Z.z., *o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov*, který nabyl účinnosti 1. ledna 2004. Nově přijatý zákon identifikoval pojem hmotná nouze, příjem občana, dávku hmotné nouze, její výši a výši příspěvků k ní. Dotčenými orgány, které jsou kompetentní v daném systému rozhodovat, dle v současnosti platného zákona č. 453/2003 Z.z., *o orgánech štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti* je ústředním orgánem *Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky*. Toto ministerstvo má pro sociální problematiku zřízenou rozpočtovou organizaci státu *Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny*. Tento orgán metodicky řídí, kontroluje, koordinuje výkon státní správy v oblasti sociálních věcí a služeb zaměstnanosti, rozhoduje o odvolání proti rozhodnutí vydaných *Úřady práce, sociálnych vecí a rodiny*. Úřady pak na svém vymezeném území vykonávají státní správu jim svěřenou. Ústředí a úřad mohou se souhlasem ministerstva v případě potřeby zřizovat či rušit ve svém územním obvodu detašovaná pracoviště. Tímto opatřením je dán prostor pro pružné reagování na potřeby občanů, možnost aktuálně přibližovat státní správu k lidem v lokalitách, kde došlo k podstatnému nárůstu osob v hmotné nouzi. V zákoně o pomoci v hmotné nouzi jsou stanoveny pevně stanoveny okruhy osob a také výše jejich dávky hmotné nouze. Zákonem jsou ještě řešeny i druhy a výše příspěvků, které lze občanům k dávce přiznat.

Při studiu dokumentů bylo dále zjištěno, že na území Slovenské republiky nepříznivá sociální situace občanů není řešena jen zákonem o pomoci v hmotné nouzi a dávkou hmotné nouze a příspěvků k ní. Po jejím přiznání lze případnou pomoc čerpat i z dalších zákonných ustanovení. Zákonem č. 201/2008 Z.z., *o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení niektorých zákonov* lze získat plnění za povinného pro nezaopatřené dítě nebo dotaci na podporu výchovy k stravovacím návykům či na podporu výchovy k plnění školních povin-

ností dle zákona č. 544/2010 Z. z., o dotáciach v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Námi porovnávané země mají v současnosti přijatu téměř shodnou legislativu, kterou řeší hmotnou nouzi svých občanů. Mají stanoveny částky životního minima, coby rozhodujícího faktoru nezbytného při jejím vyhodnocení. Garantem příslušné pomoci těmto lidem je vždy stát prostřednictvím kompetentních ministerstev, jejich detašovaných pracovišť, u kterých se o podporu žádá. V ČR jsou dávky určené pouze pro osoby v hmotné nouzi stanoveny v jednom zákoně. SR zákonným opatřením o pomoci v hmotné nouzi řeší pouze dávku hmotné nouze a příspěvky k ní. Další formy pomoci osobám ocitajících se v hmotné nouzi, je nutné vyhledávat v jiných zákonných opatřeních.

6.2 Systém pomoci v hmotné nouzi na území České republiky

Systém pomoci občanu, který je vyhodnocen jako osoba v hmotné nouzi, je **založen na odborném sociálním poradenství a poskytování finančních nebo věcných dávek**, které jsou hrazeny ze státního rozpočtu.

Odborné sociální poradenství podává sociální pracovník. Je to kompetentní osoba, která je povinna každému, kdo o pomoc požádá, podat požadované informace např. o možnostech uplatnění nároků a pohledávek na které má/mohl by mít nárok. Pomáhá také při zprostředkování kontaktu s jinými institucemi, motivuje ke změně sociální situace. Odborné sociální poradenství poskytují jak pracovníci úřadu práce, tak sociální pracovníci pověřených obecních úřadů, kteří se podílí na řešení stavu hmotné nouze občanů žijících na daném území. Ze systému hmotné nouze lze čerpat **dávky**: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc (MOP). Každá dávka samostatně řeší konkrétní nepříznivou sociální situaci občana. Souběh dávek se nevylučuje. K posouzení o opodstatněnosti jejich nároku se ve většině případů vychází z částek životního a existenčního minima a majetkových poměrů všech osob společně posuzovaných s žadatelem. O všechny dávky, vyjma MOP z důvodu ztráty finančních prostředků, se žádá písemně, na předepsaném tiskopise u příslušné pobočky úřadu práce, dle trvalého bydliště žadatele, občana České republiky. Cizinci, azylanti, občané členských států Evropské unie uplatňují svůj nárok u příslušných úřadů práce dle jejich bydliště zapsaného na území České republiky.

Podmínky pro vznik nároku na dávku příspěvku na živobytí jsou uvedeny § 21 zákona o hmotné nouzi. Nárok na ni vzniká při takovém poklesu příjmů, kdy po odečtení průměrných nákladů na bydlení osoba či rodina nemá částku živobytí v takové výši, jak je garantována státem. Konkrétní výše částky živobytí je stanovena zákonem o životním a existenčním minimu pro každou osobu zvlášť. Při stanovení její výše se hodnotí aktivita spočívající ve využití majetku jako zdroje možných příjmů, uplatnění nároků a pohledávek (dávky státní sociální podpory, výživné), přijetí méně placené práce, práce na zkrácený úvazek. Příjem ze závislé činnosti a funkčních požitků je pak započítáván pro vyhodnocení nároku na dávku a její výši jen v 70% ze skutečně vyplacené mzdy. Nemocenské dávky, podpory v nezaměstnanosti a rekvalifikaci jen v 80% výši. Částka živobytí se ještě navyšuje v případech, kdy zdravotní stav občana na základě posouzení odborného lékaře dietní stravování vyžaduje. Typy diet a částku navyšující živobytí stanovuje vyhláška. Částku živobytí občana lze dle zákonných ustanovení také snížit na existenční minimum. Tato částka je přiznávána osobám, kterým byl ukončen pracovního poměru z důvodu hrubého porušení kázně nebo osobě dlužící na výživném, kdy dluh vznikl ještě před stavem jeho hmotné nouze. Částka živobytí ve výši existenčního minima je vyplácena i osobám hospitalizovaným v zdravotnickém zařízení s délkou trvání celého kalendářního měsíce.

Rozhodným obdobím, kdy se zjišťuje příjem občana nebo všech společně posuzovaných osob pro posouzení současné nepříznivé situace, jsou tři kalendářní měsíce předcházející aktuálnímu (podání žádosti). Zákon umožňuje zkrátit toto období, pokud došlo k podstatnému poklesu příjmů v některém měsíci z rozhodného období.

Na doplatek na bydlení mají nárok osoby pobírající příspěvek živobytí nebo ty, kterým sice nebyl přiznán, ale vyhodnocený příjem osoby nebo společně posuzovaných osob nepřesáhl 1,3 násobek jejich částky živobytí. Doplatek na bydlení je pak poskytován osobám, které mají vlastnické právo k bytu nebo ho užívají na základě nájemního vztahu v obci, kde jsou hlášeni k trvalému pobytu a uplatnili nárok na dávku ze systému státní sociální podpory, příspěvek na bydlení. Orgán pomoci v hmotné nouzi, může také přiznat tuto dávku, i když není splněna podmínka pobytu a to z titulu tzv. „případ hodný zvláštního zřetele“ – úhrada nákladů na bydlení osobám v chráněném bydlení, v domovech pro osoby se zdravotním postižením aj. Doplatek na bydlení je poskytován do takové výše, aby po uhrazení odůvodněných nákladů na bydlení byla zachována stanovená částka živobytí.

Zápočet příjmů, posuzování rozhodného období je totožný jako u příspěvku na živobytí, okruh společně posuzovaných osob nikoli. Je-li předpoklad, že občan prostředky účelně nevyužije nebo vznikla li tato situace v průběhu pobírání dávek, ustanoví se zvláštní příjemce dávek.

Mimořádná okamžitá pomoc řeší pět možných nepříznivých sociálních situací v životě člověka, které u něj mohou nastat i když nemusí být vždy jen osobou v hmotné nouzi. Neposkytnutí pomoci a dávky by ovšem mohlo mít za následek jeho ohrožení na životě, čemuž se snaží společnost předcházet. Mimořádná okamžitá pomoc může být poskytnuta jako doplňující dávka z důvodu nedostatečných příjmů osoby, či při postihnutí živelnou pohromou, ekologickou, průmyslovou havárií nebo na úhradu potřebného jednorázového výdaje až do jeho plné výše, např. na zakoupení jízdenky pokud mu byly mu odcizeny finanční prostředky a také na úhradu jednorázového výdaje na pořízení, opravu nezbytného základního předmětu dlouhodobé potřeby. Může se jednat i o výdaj spojený se zájmovou činností nezaopatřených dětí nebo nezbytných činností souvisejících se sociálně-právní ochranou dětí. Poslední možná dávka mimořádné okamžité pomoci je poskytována jako nezbytná ochrana člověka před sociálním vyloučením v době, po jeho propuštění z výkonu vazby, výkonu odnětí trestu a svobody, ze školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, z pěstounské péče po dosažení zletilosti, respektive v 19 letech.

Pokud vznikne nárok na výplatu dávky hmotné nouze, vyplácí se vždy. Její minimální výplata je 50,- Kč. V případě, kdy dojde k její neoprávněné výplatě nebo přeplatku vzniká povinnost vrátit tyto prostředky zpět do státního rozpočtu.

Zjistili jsme, že za šestileté období 2007-2012, tj. od přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi, životního a existenčního minima a nařízení, kterým se mění a doplňují některá ustanovení o pomoci v hmotné nouzi tak došlo celkem k třiceti změnám, novelizacím. I přes těchto několik úprav se ale nedaří systém zefektivnit tak, aby se deficit státního rozpočtu na sociální oblast se snižoval.

rok	Příspěvek na živobytí		Doplatek na bydlení		Mimořádná okamžitá pomoc (MOP)	
	Výdaje v tis. Kč	Průměrný měsíční počet vyplacených dávek	Výdaje v tis. Kč	Průměrný měsíční počet vyplacených dávek	Výdaje v tis. Kč	Průměrný měsíční počet vyplacených dávek
2010	2 862 077	91 352	686 077	23 234	333 522	9 190
2011	3 819 953	101 454	850 221	26 065	312 065	9 954
nárůst	+ 957 876	+ 10 102	+164 144	+ 2 831	- 21 457	+ 764

Tab. 1 Objem vyplacených dávek hmotné nouze v ČR dle typu, vč. jejich počtů

Zdroj: MPSV, Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí

Uvedené údaje dále sumarizujeme:

Dávky hmotné nouze (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, MOP)		
rok	výdaje v Kč	průměrný měsíční počet vyplacených dávek
2010	3 881 676 000	123 776
2011	4 982 239 000	137 473
Navýšení o:	1 100 563 000,- Kč	13 697

Tab. 2 Objem všech vyplacených dávek hmotné nouze v ČR

Zdroj: MPSV, Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí

Pozn. Statistická data zpracovaná MPSV ČR uvádí údaje o počtu vyplacených dávek. Tento údaj není totožný s případným počtem příjemců dávek, který je podstatně vyšší. Např. domácnost o pěti členech pobírá celoročně příspěvek na živobytí. Do domácnosti byl tento tedy vyplacen 12x, ale v rámci kalendářního pak roku zabezpečoval pomoc 60 příjemcům (12 měsíců x 5 členů domácnosti).

Údaje vypovídají o zvyšujících se nákladech na krytí stavu hmotné nouze. Výjimku tvoří pouze prostředky vydané na dávky mimořádné okamžité pomoci. Vliv na výši těchto výdajů v příslušném kalendářním roce mají různé faktory, např. přírodní katastrofy, povodně,

ekologické a jiné pohromy. Také amnestie prezidenta republiky. Po propuštění velkého počtu osob, kdy jich většina žádá o pomoc aj. Nepochybně na zvyšování výdajů na dávky MOP má vliv i ekonomika a jí nastavený vývoj cen, zdražování, zvyšování sazeb DPH.

6.3 Systém pomoci v hmotné nouzi na území Slovenské republiky

Systém pomoci v hmotné nouzi uplatňovaný na území Slovenské republiky vychází, rovněž jako český systém, z potřeby zajistit občana v jeho nepříznivé sociální situaci **dávka-
mi**, poskytovat mu **odborné poradenství**. Pokud stav člověka vykazuje potřebu dohledu, doprovodu, tak mu tuto pomoc zajistit a sledovat, jak plní uložené povinnosti. Všechny tyto osoby vést k aktivitám, aby bylo dosaženo požadovaného cíle – schopnosti jejich samostatného zabezpečení se. K poskytování odborného poradenství jsou kompetentní úřady i obce.

Úřad vyhodnocuje nárok na vznik dávky hmotné nouze a příspěvků k ní. Při posouzení oprávněnosti žadatele vychází z příjmů a majetku a částek životního minima všech společně posuzovaných osob.

Systém pomoci v hmotné nouzi následně poskytuje jednu dávku - *dávka v hmotnej núdzi* (v hmotné nouzi). K této dávce se připočítávají, v případě opodstatněných nároků, ještě různé typy příspěvků Tyto jsou taxativně stanoveny, mají pevně nastavenou finanční částku. Základním kritériem pro výpočet nároku na dávku je započitatelný příjem, majetek, počet společně posuzovaných osob v domácnosti a počet dětí. Výše dávky pomoci v hmotné nouzi a příspěvků k ní je stanoven, jako rozdíl mezi součtem nároků daných zákonem a příjmovou stránkou domácnosti. Při stanovení hmotné nouze se vychází z příjmů, které osoba má v měsíci, kdy podala žádost, ale přihlíží se také k průměrnému měsíčnímu příjmu v předcházejících dvanácti kalendářních měsících. Dávky a příspěvky mohou být vypláceny jak v peněžní, tak věcné formě nebo jejich kombinací, popř. prostřednictvím osobitného příjemce. Dávka, která nedosahuje výši 1 €, se nevyplácí. Neoprávněně vyplacené dávky se vymáhají zpět. Osobou žádající o pomoc může být jak občan Slovenské republiky, tak osoba bez státní příslušnosti, cizinec, azylant. Okruh společně posuzovaných osob je dán zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Okruhy jsou tři a stanoveny pro manžele; rodiče a nezaopatřené děti pokud skutečně společně bydlí ve společné domácnosti a rodiče s dětmi do 25 let věku vyjma těch dětí, kterým vznikl nárok na dávku podpory v nezaměstnanosti nebo invalidní důchod. Příjmy se započítávají buď v plné výši, nebo jen v 75%. Jejich výčet sta-

novuje zákon o životním minimu i zákon o pomoci v hmotné nouzi. Pro vznik nároku na dávku hmotné nouze a příspěvků k nim platí také povinnost uplatnit všechny jiné dostupné zákonné nároky a pohledávky vedoucí ke zvýšení si příjmů, jakož i využití svého majetku. Pokud hrozí nebezpečí zneužívání dávek, ustanovuje se osobitý příjemce.

Výše dávky pomoci v hmotné nouzi závisí od vytvořeného okruhu společně posuzovaných osob. Těchto okruhů je celkem šest. Vychází se ze skutečnosti, že v každém okruhu může být jedna, max. dvě zletilé osoby - rodiče (vychovávatelé) a děti, jejichž počet je limitovaný. Zákon uvádí rozhraní do čtyř dětí v domácnosti a více jak čtyři děti.

Opakovaně dávky v hmotné nouzi jsou vypláceny těmto okruhům

- jednotlivci (samostatně posuzované osobě),
- jednotlivci s max. (nejvíce) 4 dětmi,
- dvojici bez dětí,
- jednotlivci s více jak 4 dětmi,
- dvojici s max. 4 dětmi,
- dvojici s více jak 4 dětmi.

Základní částka opakované výplaty dávky hmotné nouze může být navyšována o příspěvky

- příspěvek pro těhotnou ženu,
- příspěvek na zdravotní péči,
- aktivizační příspěvek,
- příspěvek na bydlení,
- ochranný příspěvek,

Jednorázové dávky v hmotné nouzi jsou v kompetenci obcí, poskytují se na nevyhnutelné výdaje spojené s:

- oblečením,
- pořízením základního vybavení domácnosti,
- zakoupení školních pomůcek nezaopatřenému dítěti,
- mimořádné výdaje spojené s léčebnou péčí.

Dávka v hmotné nouzi a příspěvky k ní a jednorázové dávky jsou financovány ze státního rozpočtu.

Následným přehledem uvádíme vynaložené výdaje na dávky hmotné nouze a příspěvků k ní a průměrný měsíční počet příjemců dávek v letech 2010 a 2011 tak, jak je zveřejnilo MPSVaR SR.

	Částka finančních výdajů na dávku hmotné nouze v €	Průměrný měsíční počet příjemců dávek a příspěvků
2010	283 238 792 €	189 653
2011	273 443 365 €	187 139
Snížení o:	9 795 427 €	2 514

Tab. 3 Objem všech vyplacených dávek v hmotné nouzi a příspěvků v SR

Zdroj: MPSVaR SR, Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 a 2011

Data vypovídají o tom, že na území SR došlo k poklesu nejen výdajů na tuto sociální oblast, ale i jejich příjemců.

6.4 Srovnání systémů pomoci

Systémy pomoci v hmotné nouzi vykazuje v obou zemích mnoho společných znaků.

Hlavním kritériem je, že legislativou je zaručena pomoc v oblasti poradenství a dávek. Oprávněným orgánem, u kterého se o pomoc žádá a uplatňují nároky, jsou státní orgány pomoci v hmotné nouzi. V rámci sociálního poradenství pomoc poskytují i obce. K vyhodnocení stavu hmotné nouze jsou oprávněny úřady práce, i když jejich názvy v jednotlivých zemích se nepatrně liší. V ČR jimi jsou kontaktní pracoviště krajských poboček úřadu práce, ve SR pak *úřady práce, sociálnych vecí a rodiny*. Žadatelé svůj nárok uplatňují u příslušného úřadu dle svého trvalého bydliště/pobytu. Pokud je žádost opodstatněná, přiznává se dávka od prvního dne v kalendářním měsíci, kdy byla žádost podána. To znamená, že je vyplácena vždy za celý kalendářní měsíc a ke skutečnému datu podání v příslušném měsíci se nepřihlíží. Garantem pomoci je stát, který výdaje na sociální oblast financuje ze svého státního rozpočtu. Dávky se nevyplácí do ciziny a z okruhu společně posuzovaných osob jsou vyjmuty ty osoby, které se po celý kalendářní měsíc zdržují v cizině, vzaty do vazby, trestu odnětí svobody aj. Na pomoc mají nárok i cizí státní příslušníci.

Dalším společným znakem je povinnost nejdříve uplatnit jiné dostupné zákonné nároky a pohledávky jakož i využít majetek, který pomůže ke zlepšení finanční situace. Všechny osoby jsou také povinny doložit svůj dosavadní příjem. Osoby uznané v hmotné nouzi pak nejpozději do osmi dnů musí hlásit veškeré změny, které u nich nastaly a které jsou rozhodné pro trvání dalšího nároku na dávku, její výši a výplatu. Na výzvu správního orgánu jsou rovněž do osmi dnů povinny rozhodné skutečnosti osvědčit. Pokud hrozí nebezpečí neúčelného využití dávek, správní orgán v ČR stanovuje zvláštního příjemce dávek, SR osobitného příjemce. Tyto ve většině případů musí předem s výkonem této činnosti souhlasit.

Významným společným rysem je také skutečnost, že úřady obou zemí jsou povinny uznat v hmotné nouzi i osoby, které teprve uplatnily nárok na výplatu jiných dávek (důchodových, nemocenských, výživného, státní sociální podpory aj.) a očekávají jejich přiznání a přijetí. Potřebná pomoc je občanu poskytována tedy ihned. Česká republika pro toto situaci specifický termín nemá, Slovenská republika tento stav nazývá jako před dávkové přiznání. Obecně platí, že osobám se přiznávají a vyplácí dávky hmotné nouze v plné výši, v které jim náleží, ale přitom tyto dávky jsou vnímány jen jako určitý druh zálohy. Následně po přiznání očekávaných dávek, jejich výplatě a faktickému přijetí oprávněným, úřady přihlédnou k jejich celkové výši a rozhodnou buď o dalším trvání výplat dávek hmotné nouze, nebo povinnosti jejich celého vrácení, popř. poměrné části.

Rozdílnost systémů. Tato je patrná v posuzování nároku na částku potřebnou k živobytí. Česká republika vychází z varianty základní (životního minima) nebo sankční (existenčního minima). Poskytuje občanům tři druhy samostatných dávek, které napomáhají řešit jejich nepříznivou situaci: příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc. Slovenská republika má rovněž stanoveny částky životního minima, ale při poskytování dávek hmotné nouze má nastaveny pevně jiné sumy pro konkrétně stanovené okruhy společně posuzovaných osob. Hmotná nouze je zde řešena jen jednou dávkou, ke které se připočítávají různé typy příspěvků, pokud na ně vznikl nárok. Žádost o jednorázovou dávku není uplatňována u úřadu práce, sociálních věcí a rodiny, ale příslušného obecního úřadu, který o jejím nároku rozhoduje.

Skladba společně posuzovaných osob je na Slovensku limitována maximálním počtem dvou dospělých osob a dětmi, které se započítávají dle počtu „do“ a „nad“ čtyři. Česká

republika posuzuje každou osobu v domácnosti zvlášť, pokud je uznána v hmotné nouzi, dětem se částky ještě navyšují s jejich věkem.

Rozdíl vidíme i v zápočtu příjmů. V České republice se započitatelné příjmy započítávají ve třech možných, procenty vyjádřených výších, Slovenská republika používá jen dvě varianty. Odlišnost je i v tzv. rozhodném období před podáním žádosti o dávku. Mimo příjmu v aktuálním kalendářním měsíci je rozhodná příjmová stránka žadatele v ČR za období předcházejících tří kalendářních měsíců. V SR je požadováno doložení příjmů za předcházejících 12 kalendářních měsíců.

Významný rozdíl je ve výplatě vzniklého nároku na dávku, pokud je tato vyhodnocena jako nízká. V ČR, vyplácí se vždy, v minimální částce 50,- Kč, i když skutečný nárok na ni je nižší. Na Slovensku se naopak dávka, která byla vyhodnocena pod 1 €, nevyplácí. Poslední patrný rozdíl spatřujeme v systému sankcí za úmyslné, neoprávněné pobírání dávek. Legislativa ČR požaduje vrácení neprávem přijaté částky ve výši vyčísleného přeplatku. Pokud ale tento nepřesahuje částku 100,- Kč u jednoho druhu dávky, nevzniká povinnost jeho vrácení. V přestupkovém řízení ovšem lze uložit pokutu až do výše 10 000,- Kč. Slovenská republika výši přeplatků, které byly způsobeny úmyslně, požaduje vždy vrátit zpět do státního rozpočtu. Částka vyčísleného přeplatku se ještě navyšuje o 10%. Pokud je podezření na trestný čin, je dáván podnět orgánům činným v trestním řízení.

V následné tabulce porovnáváme vyplacené objemy finančních částek na systém hmotné nouze. Zdrojem byly statistické ročenky, které vydala příslušná ministerstva ČR a SR. Tyto ve svých statistikách ale nevyhodnocují shodně, mimo finančních nákladů, další identické údaje. Informace které poskytují, nelze zcela relevantně srovnávat. Česká republika například ve statistikách pracuje s daty o průměrném měsíčním počtu vyplacených dávek, Slovensko pak s počty příjemců. Vzhledem k rozdílnosti těchto dat, tyto dále neporovnáváme.

	Česká republika Kč	Slovenská republika €/Kč
Rok 2010	3 881 676 000,- Kč	283 238 792 € / 7 098 247 366,- Kč
Rok 2011	4 982 239 000,- Kč	273 443 365 € / 7 051 284 053,- Kč
Rozdíl	+1 100 563 000,- Kč	- 9 795 427 €

Tab. 4 Porovnání objemu vyplacených finančních prostředků ČR a SR

Zdroj: MPSV, Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí

MPSVaR SK, Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 a 2011

V přehledu je uvedeno srovnání objemů vyplacených finančních prostředků v letech 2010 a 2011 v ČR a SR. Jejich přepočet je proveden dle platných kurzovních lístků k uvedeným datům. Kurz k 31.12.2010 1€ / 25,061 Kč, kurz k 31.12.2011 1€ / 25,787 Kč. (Kurz-Euro.sk, ©2011-2012)

Zjištěná data vypovídají o tom, že i když Slovenská republika vynakládá větší objem finančních prostředků vyplácených do svého systému hmotné nouze, daří se jí tyto snižovat. V České republice je tendence opačná.

7 DÁVKY POMOCI V HMOTNÉ NOUZI A PŘÍSPĚVKY

7.1 Obecná ustanovení o dávkách

Jedná se o dávky, které zabezpečují občanům určitou minimální životní úroveň potřebnou k zabezpečení jejich základních osobních potřeb. Jejich výši určují jednotlivé vlády svými zákonnými nařízeními na základě růstu nákladů na výživu a ostatních potřeb, tzv. růstu indexu spotřebitelských cen domácností. Jedná se o částky, které jsou uváděny jako životní (v České republice ještě i existenční) minimum. Tyto částky nepodléhají navýšení o případný koeficient, jak je tomu např. u systému státní sociální podpory. Příjemcem dávek je vždy určena jen jedna osoba z okruhu společně posuzovaných. Tato dávky přebírá, je zodpovědná, aby jimi byly zabezpečeni všichni její členové.

7.1.1 Dávky hmotné nouze v České republice

Příspěvek na živobytí. Jedná se o dávku pomoci v hmotné nouzi, která je v České republice vyplácena nejčastěji a směřuje k velkému počtu příjemců, kteří zpravidla již vyčerpali všechny možnosti zvýšení si příjmu vlastním přičiněním. Jedná se o opakovaně poskytovanou dávku, přičemž nárok na její přiznání a následné vyplácení podléhá testování příjmů, pokud jsou nějaké do domácnosti vypláceny a povinnosti, uplatnit všechny jiné zákonné nároky a pohledávky před jejím přiznáním nebo v průběhu pobírání, pokud nastala změna v rozhodných skutečnostech. Příspěvek na živobytí složen z částek životního a existenčního minima osob, které tvoří okruh společně posuzovaných osob. Jednotlivé výše částek jsou uvedeny v zákoně o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Dávkou není řešena potřeba zajištění nezbytných nákladů na úhradu bydlení.

Výše částky se odvíjí od počtu společně posuzovaných osob a věku nezaopatřených dětí. Zletilými osobami ve společné domácnosti jsou rodič/rodiče, partneři, děti po ukončení vzdělávání po 18 roku života, jakož i prarodič, pokud všichni společně žijí v jedné domácnosti. Uplatňuje se princip vzájemné rodinné solidarity, kdy vyživovací povinnost směřuje nejen od rodičů k dětem, ale i obráceně, dětí vůči rodičům. Tato solidarita vzájemné vyživovací povinnosti je stanovena zákonem o rodině. Nezaopatřenost dítěte je specifikováno v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. V tomto zákoně Česko, (1995, s. 1637-1638) je uvedeno, že nezaopatřené dítě je to, které po ukončení povinné základní školní docházky se soustavně připravuje na budoucí povolání na střední, následně vysoké, či jiné

nestátní škole v ČR popř. v cizině, pokud je toto vzdělávání na základě rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy postaveno na úroveň vzdělávání škol v ČR, max. však do 26 let jeho věku. Byť se jedná již o zletilou osobu, je stále nezaopatřeným dítětem. Totéž platí, pokud z důvodu nepříznivého zdravotního stavu není dítě schopno se na budoucí povolání připravovat nebo vykonávat pracovní výdělečnou činnost. Za nezaopatřené dítě je považováno i to, které ukončilo jen základní vzdělávání, po tomto se eviduje na úřadu práce, ale ještě nedosáhlo zletilosti – 18 let svého věku. Podmínka nezaopatřenosti je splněna, pokud tomuto dítěti není vyplácena podpora v nezaměstnanosti nebo při rekvalifikaci.

Životní minimum je uznanou minimální hranicí příjmů k zabezpečení základních osobních potřeb spojené s výživou, ošacením, hygienou. Životní minimum a existenční minimum je stanoveno zákonem č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Poslední novela tohoto zákona nařízením vlády č. 409/2011 Sb., stanovila § 3 životní minimum pro

- jednotlivce 3 410,- Kč
- první v pořadí posuzovaná osoba 3 140,- Kč
- druhá osoba v pořadí, starší 15 let věku,
která není nezaopatřeným dítětem 2 830,- Kč
- nezaopatřené dítě do 6 let věku 1 740,- Kč
- nezaopatřené dítě věku 6 – 15 let 2 140,- Kč
- nezaopatřené dítě věku 15 – 26 let 2 450,- Kč

a § 5 existenční minimum

- jednotlivce 2 200,- Kč. (Česko, 2011b, s. 5380)

Existenční minimum je uznaná hranice příjmů nezbytná na pokrytí nevyhnutelných výdajů na výživu a jiných ostatních základních osobních potřeb na úrovni přežití. Existenční minimum nelze použít vůči nezaopatřenému dítěti a zletilé osobě pobírající starobní nebo invalidní důchod ve třetím stupni a osobě starší 68 let. Uplatňuje se jako určitý druh sankce vůči osobám, které hrubě porušily pracovní předpisy, a z tohoto důvodu jim byl ukončen pracovní poměr. Používá se i v případě, kdy rodič dítěte dluží na výživném svému nezaopatřenému dítěti.

Níže uvedené tabulky jsme sestavili jako příklad, o kolik korun českých může být domácí domácnostem snížena dávka hmotné nouze, příspěvek na živobytí, pokud je jednomu členu přiznáno a vypláceno životní/existenční minimum. Pro názornost jsme sestavili stejné typy rodin. V tabulce č. 5 jsou zletilé, zaopatřené osoby, jejichž částka živobytí je složena z částek životního minima, v tabulce č. 6 rodiny, u kterých je jeden z dospělých zabezpečován jen částkou existenčního minima.

1 dospělý	3 410,- Kč
2 dospělí	$3\,140 + 2\,830 = 5\,970,-$ Kč
1 dospělý, 1 dítě 4 roky	$3\,140 + 1\,740 = 4\,880,-$ Kč
1 dospělý, 2 děti ve věku 5 a 8 let	$3\,140 + 1\,740 + 2\,140 = 7\,020,-$ Kč
2 dospělí, 1 dítě ve věku 2 let	$3\,140 + 2\,830 + 1\,740 = 7\,710,-$ Kč
2 dospělí, čtyři děti ve věku 3, 7, 12 a 19 let	$3\,140 + 2\,830 + 1\,740 + 2\,140 + 2\,140 + 2\,450 = 14\,440,-$ Kč

Tab. 5 Příklady výše živobytí – životní minimum

1 dospělý	2 200,- Kč/rozdíl 1 210,- Kč
2 dospělí	$2\,200 + 2\,830 = 5\,030,-$ Kč/rozdíl 940,- Kč
1 dospělý, 1 dítě 4 roky	$2\,200 + 1\,740 = 3\,940,-$ Kč/rozdíl 940,- Kč
1 dospělý, 2 děti ve věku 5 a 8 let	$2\,200 + 1\,740 + 2\,140 = 6\,080,-$ Kč/rozdíl 940,- Kč
2 dospělí, 1 dítě ve věku 2 let	$3\,140 + 2\,200 + 1\,740 = 7\,080,-$ Kč/rozdíl 630,- Kč
2 dospělí, čtyři děti ve věku 3, 7, 12 a 19 let	$2\,200 + 2\,830 + 1\,740 + 2\,140 + 2\,140 + 2\,450 = 13\,500,-$ Kč/rozdíl 940,- Kč

Tab. 6 Příklady výše životního – existenčního minimum

Nejvíce patrný rozdíl v poklesu dávky je u samostatně posuzované osoby. Pokud je příjemcem existenčního minima zletilá osoba posuzována s jinými, je rozdíl v částce živobytí, kterou by mohli pobírat a částkou skutečně vyplácenou průměrně asi o 1 000,- Kč menší. Pobírání částky na živobytí ve výši existenčního minima je od zletilé osoby nezodpovědné vůči ostatním členům domácnosti, především k nezaopatřeným dětem.

Výši případných dávek ovlivňují nároky na vyplácení příspěvku na dietní stravování. Na tento má nárok každá osoba v hmotné nouzi, která podmínku jeho přiznání splňuje.

Příspěvky na dietní stravování upravuje vyhláška č. 389/2011 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Česko (2011a, s. 5026), pokud stav občana, dle vyjádření příslušného odborného lékaře vyžaduje určitý typ diety, navyšuje se této osobě částka životního minima:

- dieta nízkobílkovinová	1 380,- Kč,
- dieta při dialýze	1 000,- Kč,
- diety nízkocholesterolová při hypercholesterolemii nebo hyperlipoproteinemii	1 050,- Kč,
- diety diabetická	1 130,- Kč,
- při dietě, onemocnění fenylketonurií	2 220,- Kč,
- dieta užívaná při onemocnění celiakií	2 800,- Kč,
- dieta při osteoporóze	1 090,- Kč,
- dieta při laktózové intoleranci	1 070,- Kč,
- dieta v těhotenství a při kojení do 1 roku věku dítěte	1 100,- Kč.

Nárok na výše uvedené příspěvky vzniká osobě, která dle vyjádření příslušného odborného lékaře dietní stravování musí dodržovat. Pokud má jedna osoba diagnostikováno více diet, poskytuje se příspěvek jen v částce té diety, jejíž příspěvek je nejvyšší. Částky jednotlivých diet se nesčítají.

Příspěvek na živobytí lze poskytovat jak v peněžité, tak věcné formě, případně jejich kombinací. Vyplácí se v kalendářním měsíci, na který náleží. Výplata finanční částky lze rozdělit a vyplácet i v týdenním, popř. denním intervalu. K věcné formě se přistupuje tehdy, pokud je zjevné, že příjemce nevyužije dávku k účelu, ke kterému byla určena a ve prospěch společně posuzovaných osob, kterým byla přiznána. Souhlas příjemce dávky s ustanovením zvláštního příjemce se nevyžaduje, pokud jeho zdravotní stav mu nedovoluje se k tomuto vyjádřit.

Doplatek na bydlení je rovněž opakovaně vyplácenou finanční nebo věcnou dávkou pomoci v hmotné nouzi, která zabezpečuje krytí přiměřených výdajů spojených s bydlením. Není součástí dávky příspěvku na živobytí, přičemž jednou z podmínek jejího získání je být osobou uznanou v hmotné nouzi. Dávka může být přiznána za předpokladu, že žadatel vlastní nemovitost v obci, kde má trvalý pobyt a tuto nemovitost skutečně k bydlení užívá nebo má zde pronajatý byt užívaný na základě nájemní smlouvy. Podmínka trvalého pobytu i zde zůstává nedotčena.

Výše dávky doplatku na bydlení není stanovena pevnými částkami, jako je tomu u živobytí. Při určení její výše se vychází z počtu osob v domácnosti, jejich příjmů a prokázaných odůvodněných nákladů na bydlení. Maximální výše možných započitatelných nákladů na bydlení je ale limitována právním předpisem o státní sociální podpoře, jako určitý druh opatření proti neopodstatněně požadovaným vysokým nákladům na bydlení ze strany vlastníků nemovitostí, soukromých subjektů. Doplatek na bydlení v tomto případě je tak vázán přiznáním nároku na dávku státní sociální podpory – příspěvku na bydlení. Tento se započítává do příjmů. Výše dávky v kalendářním měsíci je pak rozdíl mezi odůvodněnými náklady spojenými s bydlením a přiznaným a vyplacným příspěvkem na bydlení a vyplacným příspěvkem na živobytí v předcházejícím kalendářním měsíci. Pokud je v domácnosti osoba dlouhodobě nemocná a z důvodu jejího těžkého zdravotního postižení je vyšší spotřeba energií, lze prokázané částky žadateli v dávce navýšit až o 10% oproti skutečným. Výplata dávky doplatku na bydlení je dle současné legislativy časově omezena. V zákoně se uvádí, že od roku 2012 bude poskytována jen po dobu 84 měsíců v průběhu 10 kalendářních let. Omezení se nedotkne osob zdravotně postižených žijících v domech a bytech pro ně určených, jakož i domácností, kde společně žijí jen osoby starší 70 let.

Zákon tvrdost ustanovení o trvalém pobytu, jako nezbytné podmínky pro získání nároku na dávku, kompenzuje tzv. případem hodným zvláštního zřetele. Jedná se o případy, kdy občan ve svém trvalém bydlišti nebydlí, ale na základě příslušné smlouvy je mu poskytováno přiměřené ubytování na ubytovnách, v azylových domech, domovech se zvláštním režimem, v chráněném bydlení aj.

V případě doplatku na bydlení stát garantuje pomoc i občanům, kteří nebyli uznány jako osoby v hmotné nouzi, ale jejich příjem nepřesáhl 1,3 násobek živobytí.

Dávku doplatek na bydlení lze za povinného zasílat přímo pronajímateli k úhradě nájemného nebo k úhradě služeb spojených s bydlením poskytovateli těchto služeb i bez souhlasu příjemce. Pokud vyhodnocená dávka nedosahuje částky 100,- Kč v kalendářním měsíci, může být vyplácena hromadně až v některém z následujících období kalendářního roku. S tímto postupem naopak příjemce musí souhlasit.

Mimořádná okamžitá pomoc. Jedná se o jednorázové dávky vyplácené bezodkladně v peněžité nebo věcné formě, popř. jejich kombinací. Souběh těchto dávek se nevylučuje a rozhodným kritériem pro jejich přiznání není vždy zapotřebí stavu hmotné nouze nebo zjišťování možného okruhu společně posuzovaných osob. Zákon je k této formě pomoci poměrně štedrý, na krytí těchto nákladů je připraven vydat velký objem prostředků. Případnou výši dávky v rámci výplaty jedné dávky se snaží limitovat, omezení jejich výplat v rámci kalendářního roku ale jen u některých. Při určování maximálně možné výše dávky se vychází z částek životního minima. Níže uvedené částky jednorázových dávek jsou tak platné k stavu k 31. 12. 2012. Se změnou životního a existenčního minima, dochází automaticky i ke změně výše dávek mimořádné okamžité pomoci.

Legislativou je uznáno pět možných nepříznivých sociálních situací, kdy se jednorázová mimořádná okamžitá pomoc poskytuje. První z nich je akutní stav člověka, který postrádá dostatečné prostředky na krytí živobytí. Příjmy se tomuto člověku dorovnávají do výše existenčního minima 2 200,- Kč, nezaopatřenému dítěti do jeho životního minima dle věku. Další možná nepříznivá sociální situace je ta, která vznikla nezávisle na vůli poškozeného - pohromy a katastrofy. Výše poskytnuté jednorázové dávky může být až 51 150,- Kč, jedná se o patnácti násobek životního minima jednotlivce (15 x 3 410). Člověk se také může ocitnout v tíživé situaci i v případě, kdy nemá potřebné prostředky na úhradu jednorázových poplatků nebo se může jednat i o situaci, kdy vůči němu byl spáchán např. trestný čin, byl okraden. Příslušný úřad práce pak poskytne jednorázovou dávku na pokrytí nákladů na dopravu domů nebo nezbytného noclehu. Následné formy pomoci, jsou již finančně omezeny na příslušný kalendářní rok, ve kterém se uplatňuje nárok na jejich poskytnutí. Jednou z nich se poskytují prostředky pořízení nebo opravu základních předmětů dlouhodobé potřeby do domácnosti. Tyto výdaje jsou limitovány částkou 34 100,- Kč ročně, tj. desetinásobek životního minima jednotlivce (10 x 3 410). Druhá je určena osobám propuštěným ze zařízení, kde byly z důvodu svého nevhodného chování umístěny. V rámci jednoho kalen-

dárního roku ji lze vyplácet opakovaně, ale součet dávek nesmí přesáhnout částku 13 640,- Kč, čtyřnásobek životního minima jednotlivce (4 x 3 410) za rok.

Výši možných nákladů na dávky mimořádné okamžité pomoci nelze předvídat. Jsou závislé na odpovědnosti lidí, jejich ochotě se na tyto možné situace připravovat např. v rámci dobrovolné účasti na různých typech spoření a pojištění.

7.1.2 Dávka v hmotné nouzi a příspěvky k ní - Slovenská republika

Dávka v hmotnej núdzi a príspevky k nej. Tuto má Slovenská republika ukotvenu v zákoně o pomoci v hmotné nouzi. Hmotnou nouzí je vnímán stav občana, včetně osob s ním společně posuzovaných, pokud jejich společný příjem není dostačující, tento si nemohou zaopatřit nebo zvýšit vlastním přičiněním a nedosahuje životního minima. Výše částek životního minima k 31. 12. 2012 je 1 194 € pro samostatně posuzovanou zletilou osobu, 135,74 € pro další společně posuzovanou osobu a 88,82 € pro nezaopatřené dítě. Dávka hmotné nouze a příspěvky k ní zabezpečují občanům základní životní podmínky, kterými jsou jedno teplé jídlo denně, výdaje na nezbytné ošacení a bydlení.

Dávka v hmotné nouzi je opakovaně vyplácená sociální dávka, která může mít formu finanční, věcnou nebo kombinovanou. Pokud byla dávka přiznána, lze k ní poskytovat další příspěvky, je-li na ně nárok a tyto se sčítají. Dávka v hmotné nouzi a příspěvky k ní se pak vyplácí v jedné částce. Pro dávku a příspěvky v hmotné nouzi se dle zákona stanovuje okruh společně posuzovaných osob následovně: manžel a manželka nebo rodiče a nezaopatřené děti žijící s nimi v domácnosti nebo rodiče a děti do 25 let svého věku, které nemají příjem popř., ho mají, ale tento dosahuje jen částku minimální mzdy. Podmínkou společného posuzování je soužití ve společné domácnosti. Nezaopatřenost dítěte je ohraničena ve SR věkem 25 let, pokud se dítě po ukončení povinné základní školní docházky soustavně dále připravuje na budoucí povolání v rámci středoškolského až vysokoškolského vzdělávání. Zákon o pomoci v hmotné nouzi přitom nerozlišuje věk nezaopatřeného dítěte a tím jeho případné zvyšující se nároky. V určitý ekonomický nepoměr jsou, dle našeho názoru, postaveny např. rodiny s jedním nebo čtyřmi dětmi a nad čtyři děti. Částka dávek na živobytí je pevně daná pro stanovené typy domácností.

Dávka v hmotné nouzi může být vyplácena stanoveným skupinám (okruhům společně posuzovaných osob) do maximální výše, kterou dále uvádíme. Jedná se o max. možné částky.

Novelou zákona o pomoci v hmotné nouzi č. 543/2010 Z. z., jsou stanoveny výše částek peněžité pomoci v hmotné nouzi.

Slovensko (2010, s. 5716)

- jednotlivec	60,50 €	/	1 517,- Kč
- jednotlivec s max. 4 dětmi	115,10 €	/	2 885,- Kč
- dvojice bez dětí	105,20 €	/	2 637,- Kč
- dvojice s max. 4 dětmi	157,60 €	/	3 950,- Kč
- jednotlivec s více jak 4 dětmi	168,20 €	/	4 216,- Kč
- dvojice s více jak 4 dětmi	212,30 €	/	5 321,- Kč

U těchto částek dosud platných od 1. 1. 2011 uvádíme pro srovnání i částky v Kč, dle platného kurzu k datu našeho výzkumu.

Příspěvky k dávce hmotné nouze se vždy vyplácí současně s přiznanou dávkou hmotné nouze. Bez vyhodnocení stavu hmotné nouze je nelze přiznat ani vyplácet. Výše příspěvků je rovněž stanovena pevnými částkami, jejich přiznání vyžaduje doložení příslušného potvrzení nebo dodržování podmínek stanovených zákonem o pomoci v hmotné nouzi. Příspěvky se s přiznanou měsíční dávkou hmotné nouze vyplácí opakovaně, po celou dobu trvání jejich nároku.

Příspěvek pro těhotnou ženu. Pokud je osobou v hmotné nouzi těhotná žena, náleží jí příspěvek k dávce ve výši 13,50 € (339,- Kč) měsíčně, ale nejdříve až od dovršení čtvrtého měsíce svého těhotenství. Tuto skutečnost žena prokazuje předložením těhotenského průkazu, ve kterém jsou pravidelné záznamy o kontrolách v zdravotnickém zařízení po celou dobu těhotenství. Na příspěvek v nezměněné výši je nárok i po narození dítěte. Tento lze poskytovat až jednoho roku života dítěte. Podmínkou nároku na výplatu tohoto příspěvku je, že rodič s dítětem pravidelně dochází na preventivní prohlídky k pediatru. Jeho potvrzení je adekvátním podkladem pro přiznání tohoto příspěvku. Příspěvek na narozené dítě do jednoho roku jeho věku se vyplácí jen jednomu z rodičů, bez ohledu na počet dětí kolik jich je do jednoho roku v dané domácnosti.

Zvýšení dávky dětem, které plní povinnou školní docházku. V případě, že si rodiče řádně plní své rodičovské povinnosti vůči dítěti, které je povinno být účastno vzdělávacího pro-

cesu, navyšuje se dávka pomoci v hmotné nouzi na zabezpečení jeho základních životních podmínek o příspěvek v částce 17,20 €/měsíčně (432,- Kč).

Každá osoba v hmotné nouzi má právo také na měsíční příspěvek ve výši 2 € (51,- Kč), pokud jí v daném měsíci vznikly výdaje spojené s poskytnutými zdravotními službami v rámci zdravotní péče. Jedná se o tzv. příspěvek na zdravotní péči.

Aktivizační příspěvek je motivujícím prvkem pro občany, kteří se snaží zvyšovat své vědomosti, odbornou zručnost, pracovní návyky nebo se je snaží alespoň udržet i v době svého stavu hmotné nouze. Jeho příjemci mohou být i pracující osoby, které jsou s osobami v hmotné nouzi společně posuzovány. Aktivitou je chápáno studium při zaměstnání, kombinované studium, účast na vzdělávání realizovaných v rámci projektů MPSVaR Slovenské republiky nebo se účastní výkonu drobných služeb na základě uzavřené dohody s úřadem nebo obcí, aj. Na aktivizační příspěvek mají nárok i osoby, u kterých je souběh studia na střední nebo vysoké škole a současně pečují o dítě do 3, popř. 6 let věku. Na výplatu příspěvku mají nárok také občané, kteří byli dlouhodobě nezaměstnaní a zahájili samostatnou výdělečnou činnost. Příspěvek se těmto osobám poskytuje max. po dobu 6 měsíců a jeho výše 63,07 € měsíčně (1 581,- Kč). Tento příspěvek se vyplácí pouze v peněžní formě. Nárok na něj zaniká, pokud občan vedený v evidenci uchazečů o zaměstnání je vyřazený z důvodu nespolupráce nebo je zjištěno, nevykonává aktivity, které vedly k jeho přiznání. Opětovná možnost jeho získání je nejdříve až po uplynutí doby dvanácti měsíců od jeho zániku.

Příspěvek na bydlení náleží občanu v hmotné nouzi, který je vlastníkem bytu nebo rodinného domu, popř. jeho nájemcem. Podmínka je považována za splněnou i v případě nájmu jedné obytné místnosti v zařízení, které je určeno k trvalému bydlení. Tato podmínka neplatí pro osoby pobírající důchodové dávky, nebo které již dovršily 62 let věku. K žádosti o příspěvek na bydlení je současně nutné doložit doklady o úhradě nákladů na bydlení za předcházejících 6 kalendářních měsíců. V případě dluhů na nájmemném a službách pak i dohodu o jejich uznání a splátkách. Příspěvek na bydlení lze přiznat osobám v hmotné nouzi, jednotlivci ve výši až 55,80 € (1 399,- Kč). Více členná domácnost má nárok na poskytnutí příspěvku v maximální částce 89,20 € (2 236,- Kč). Na příspěvek mají nárok i osoby pobývající celoročně v zařízeních sociálních služeb, či domech, bytech, ke kterým mají doživotní právo užívání. Pokud se zjistí, že občan řádně nehradí náklady na bydlení nebo nesplácí uznaný dluh, nárok na příspěvek k dávce zaniká.

Posledním typem příspěvku k dávce pomoci v hmotné nouzi je ochranný příspěvek. Tento náleží občanu v hmotné nouzi a každé jiné fyzické osobě, která je s ním společně posuzována, pokud si příjem nemůže zabezpečit vlastní prací. Do této skupiny patří osoby, které dosáhly potřebný věk pro přiznání starobního důchodu nebo se staly invalidní, přičemž pokles pracovní činnosti je u nich více jak 70%. Na příspěvek má nárok i rodič, který se celodenně, řádně stará o dítě do jeho 31 týdne věku nebo o starší dítě, či občana těžce zdravotně postiženého vyžadující péči jiné osoby na základě odborného posouzení. Ochranný příspěvek se vyplácí i osobě, která je účastna resocializačních programů, v rámci kterých si nemůže zabezpečit příjem vlastní prací. Výše tohoto příspěvku je 63,70 € (1 597,- Kč). Tato částka příspěvku se vyplácí ve snížené výši 34,69 € (870,- Kč), pokud občanův nepříznivý zdravotní stav je způsoben onemocněním nebo úrazem vyžadující pracovní neschopnost delší 30 po sobě nepřetržitě jdoucích kalendářních dnů, nebo je po tuto dobu nařízena karanténa. Ochranný příspěvek vyplácený z důvodu nepříznivého zdravotního stavu se poskytuje po dobu tří měsíců. Pokud před uplynutím této doby lékař potvrdí skutečnost o jeho dalším trvání, lhůta výplaty se prodlužuje nejvíce na 12 kalendářních měsíců, pak nárok na jeho výplatu zaniká. Příspěvek z důvodu nepříznivého zdravotního stavu lze poskytovat v průběhu dvou kalendářních roků celkem ale jen po dobu dvanácti měsíců. Příspěvek nenáleží občanu, který je příjemcem aktivizačního příspěvku.

Dávka hmotné nouze a příspěvky k ní se vyplácí vždy za celý kalendářní měsíc a to i v případě, že podmínky jejich nároku byly splněny jen po určitou část měsíce. Nevyplácí do ciziny a nepřísluší občanům posuzovaných v hmotné nouzi, které se v tomto období v cizině zdržují.

Částka dávky hmotné nouze a příspěvků k ní se vyplácí v jedné částce. Její výše je stanovena jako rozdíl mezi vyhodnoceným nárokem a rozhodným příjmem, který do domácnosti plyne. Pokud vypočtená dávka včetně příspěvků nedosahuje částky 1 € (26,- Kč), nevyplácí se.

Vývoj částek dávek hmotné nouze a příspěvků k ní uvádíme v příloze P II

Jednorázové dávky. Zvláštností u této dávky je, že příslušným správním orgánem, u kterého se žádá a který rozhoduje o jejím poskytnutí je příslušná obec dle trvalého pobytu žadatele. Dávky jsou určeny jen osobám posuzovaným v hmotné nouzi na krytí mimořádných

výdajů. Zákon přesně definuje, na jaké výdaje je lze použít. Jedná se o pořízení potřebného ošacení, vybavení domácnosti, zakoupení školních potřeb pro nezaopatřené dítě nebo mimořádné léčebné výdaje.

Souběh poskytování opakované dávky a příspěvků k ní a jednorázové dávky se nevylučuje. Výše jednorázové dávky může být poskytnuta až do skutečné výše výdaje, nesmí však přesáhnout trojnásobek stanoveného životního minima.

Obec poskytuje občanům mimo jednorázových dávek také poradenství pro zabezpečení základních životních podmínek z oblasti hmotné nouze a uzavírá s nimi dohodu o výkonu menších obecních služeb. Tyto informace předává příslušnému úřadu, který poskytuje občanu dávku a příspěvky.

Při srovnávání legislativních norem, kap. 6.1, bylo zjištěno, že nezaopatřeným dětem, které jsou společně posuzované s osobami v hmotné nouzi, mohou být poskytovány dotace. Tato forma pomoci není řešena přímo zákonem o pomoci v hmotné nouzi, ale s touto nepříznivou sociální situací souvisí, proto ji uvádíme.

Dotace na podporu výchovy dítěte ohroženého sociálním vyloučením.

Jedná se o zákonné opatření MPSVaR SR č. 544/2010 Z. z., o *dotáciach*. Dotace jsou poskytovány pro děti, jež se s okruhem společně posuzovaných osob nachází ve stavu hmotné nouze.

- Podpora na výchovu k stravovacím návykům pro dítěte ohroženého sociálním vyloučením. Dotace se poskytuje na zabezpečení oběda a jiného jídla (svačiny) v mateřské nebo základní škole, pokud tato zařízení navštěvuje více jak 50% dětí z příslušných rodin nebo příjem těchto rodin za posledních 6 kalendářních měsíců byl jen ve výši životního minima. Výška dotace na jedno dítě v současnosti činí max. 1 € na oběd (26,- Kč) a 0,35 € (9,- Kč) na jiné jídlo denně. Výška denní dotace nesmí přesáhnout 1 € denně.
- Podpora na výchovu dítěte ohroženého sociálním vyloučením k plnění jeho školních povinností. Tyto dotace na podporu výchovy k odpovědnosti za plnění školních povinností jsou určeny na pořízení školních pomůcek, potřeb a jiných věcí, které jsou, dle vzdělávacích osnov potřebné ve výuce, nezbytné při procesu vzdělá-

vání, učebnice, sešity, psací potřeby. Finanční prostředky na tyto výdaje lze poskytnout i předškolnímu zařízení, mateřské škole, pokud dítě navštěvuje tzv. přípravou třídu. I zde je poskytnutí dotace vázáno minimální účastí dětí s rodin sociálně potřebných. Výška dotace na jedno dítě může v současnosti být maximálně 33,20 € (833,- Kč), poskytuje se ve dvou splátkách v průběhu jednoho školního roku.

Žadatelé o tyto dotace nejsou zákonní zástupci dětí, ale

- zřizovatel mateřské nebo základní školy s výjimkou zřizovatele, kterým je krajský školský úřad,
- popř. obec podle sídla školy (mateřské nebo základní) zřizovatelem zařízení je krajský školský úřad,
- či občanské sdružení, jehož členy jsou rodiče nebo jiní zástupci dětí, pokud je zřizovatelem uvedených typů škol krajský školský úřad.

Dotace jsou poskytovány na základě písemné žádosti žadatele obsahující údaje počtu dětí, pro které jsou žádány, jejich iniciály, jakož i souhlas rodičů o zařazení jejich dětí do tohoto seznamu. Žádost posuzuje a vyhodnocuje příslušný úřad práce, sociálních věcí a rodiny.

Dotace na zabezpečení výkonu osobitého příjemce.

Dotace je určena na mzdu pro osobu, která vykonává osobitého příjemce dávek hmotné nouze a příspěvků, ale i jiných příjmů za oprávněného, kterému tyto dávky nemohou být vypláceny. Žadatelem o příspěvek na dotaci je obec, rozhoduje úřad práce, sociálních věcí a rodiny. Dotace je poskytována měsíčně v částce 1,66 € (42,- Kč), pokud je dávka hmotné nouze a příspěvky k ní poskytována ve finanční formě. Při věcné formě je dotace 0,83 € (21,- Kč). S funkcí výkonu osobitého příjemce musí ustanovovaná fyzická osoba souhlasit. ÚPSVaR rozhoduje o jejím ustanovení a dohlíží na řádné plnění povinností, které jsou s touto funkcí spojeny. Osobitý příjemce zabezpečuje dávky a příspěvky osobě v hmotné nouzi na místě, které je pro ni dostupné.

7.2 Srovnání dávek pomoci v hmotné nouzi a příspěvků k nim

Dávky poskytované občanům jak v České, tak Slovenské republice, zajišťují osobám uznávaných ve stavu hmotné nouze určitou minimální výši prostředků, které jsou nezbytné na zabezpečení výživy, ošacení, bydlení. Koncepce dávek vykazuje mnoho společných znaků,

i když jejich uspořádání je různé. Nejzákladnějším znakem je podmínka nedostatečného příjmu, majetku, a uplatnění nároku na její přiznání písemnou formou prostřednictvím žádosti na předepsaném tiskopise u příslušného úřadu dle trvalého bydliště žadatele, nebo dle místa jeho pobytu. Dávky mohou být poskytovány v peněžní nebo věcné formě, popř. jejich kombinací. Vyplácí se v hotovosti, poštovní poukázkou nebo převodem na účet. Pokud je zřejmé, že příjemce dávku řádně nevyužívá, ustanovuje se zvláštní – osobitý příjemce dávek. Za výkon této funkce se na Slovensku poskytuje dotace. Totožný je i výklad pojmu nezaopatřenosti dítěte, rozdílná je jen věková hranice. V ČR maximálně do 26 let věku, na Slovensku do 25 let. Rovněž žádná země dávky nevyplácí do ciziny. Pokud se zahajuje řízení ve věci nároků na dávku, jejich výplatu, výši, přeplatku, zániku aj. vydává se o této skutečnosti oznámení nebo rozhodnutí. S jejich obsahem žadatel nemusí vždy souhlasit, má právo obhajovat své nároky v odvolacím řízení.

Základní dávkou pomoci v hmotné nouzi v **České republice** je příspěvek na živobytí. Při jejím vyhodnocení se přihlíží ke všem společně posuzovaným osobám, které s žadatelem bydlí a do tohoto okruhu skutečně patří. Systém určuje jejich pořadí dle zaopatřenosti a následně věku nezaopatřených dětí. Při dosažení určité věkové hranice, se dítěti automaticky mění výše částky živobytí. Zohledňuje se tak skutečnost, že dítěti se s přibývajícím věkem mění také nároky na osobní potřeby. Dávka v ČR příspěvek na živobytí neřeší potřebu zajištění finančních prostředků na výdaje spojené s bydlením. Tyto řeší dávka doplatek na bydlení. Uplatnění nároku na tuto dávku podléhá novému správnímu řízení po podání příslušné žádosti. Totéž platí u dávek mimořádné okamžité pomoci. Výplatní den jednotlivých dávek v kalendářním měsíci nemusí být totožný, ale vyplaceny musí být v měsíci, na který náleží.

Částky živobytí určené v České republice lze jednotlivým osobám navyšovat o příspěvky, na které vzniká nárok pouze z důvodu jejich nepříznivého zdravotního stavu, tzv. nutnosti dodržovat specifický typ diety po předchozím odborném posouzení příslušným lékařem. Každá osoba v hmotné nouzi v České republice má tak přesně učenu svou částku živobytí. K vyhodnocení výše dávky hmotné nouze je nutné orientovat se ve třech právních předpisech. K posouzení stavu v hmotné nouze, vyhodnocení majetku a příjmové stránky v zákoně o pomoci v hmotné nouzi. K určení okruhu společně posuzovaných osob a výši jejich částky živobytí v zákoně o životním a existenčním minimu a k zvýšení částky živo-

bytí z důvodu nutnosti dietního stravování ve vyhlášce, kterou se provádí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Slovenská republika dávkou hmotné nouze zabezpečuje občanům určité základní životní podmínky, které jsou nezbytné pro zajištění alespoň jednoho teplého jídla denně, potřebného ošacení a bydlení. Při určení výše dávky hmotné nouze vychází z paušálně nastavených okruhů společně posuzovaných osob. Tyto okruhy mají pevně stanoveny své částky živobytí, které jim přísluší. Nepřihlíží ke skutečnému počtu nezaopatřených dětí, ani k jejich věku. K základní dávce hmotné nouze se dále přiznávají příspěvky, pokud je na ně nárok. Jejich typy a výše je rovněž uvedena zákoně o pomoci v hmotné nouzi. Příspěvky jsou vždy její součástí, vyplácí se společně, zpětně za měsíc, kdy na ně vznikl nárok. Pokud není přiznána dávka hmotné nouze, nelze přiznat ani příspěvek. Pro vyhodnocování stavu hmotné nouze se vychází z částek životního minima a započitatelných příjmů, jež jsou uvedeny v zákoně o životním minimu. Po přiznání a poskytování dávky hmotné nouze a příspěvků k ní se příjmy a majetek posuzuje dle zákona o pomoci v hmotné nouzi.

Srovnávání příspěvků k dávce hmotné nouze. Toto jsme seřadili v pořadí, jak je uvedeno v legislativě Slovenské republiky. K tomuto jsme přistoupili z důvodu, že v ČR jsou příspěvky omezeny pouze na zdravotní stav občana. Případnou podobnost jednotlivých příspěvků ale lze přirovnat k jiným typům dávek, které jsou na území ČR poskytovány. Informace o těchto skutečnostech jsou nám známi z důvodu, že v dané oblasti profesně působíme.

- Nárok na příspěvek pro těhotnou ženu a rodiče starajícího se o dítě do 1 roku jeho věku lze na Slovensku přiznat až dovršením 4 měsíce gravidity ženy. Jeho následná výplata po narození dítěte je vázána na spolupráci rodiče s pediatrem. V České republice je tento stav řešen příspěvkem na dietní stravování. Těhotná žena případnou délkou těhotenství není omezována. Příslušnou částku příspěvku k její částce živobytí lze přiznat v okamžiku, kdy lékař z oboru gynekologie a porodnictví potvrdí, že ženě je poskytována ambulantní péče z důvodu těhotenství. Trvání nároku na příspěvek po narození dítěte, je vázáno na délku kojení, maximálně také do 1 roku jeho věku.

- Příspěvek na zdravotní péči. Tuto formu pomoci Česká republika v peněžité formě neposkytuje. Orgán hmotné nouze je pouze povinný na vyžádání osoby evidované v hmotné nouzi vydat potvrzení o tomto stavu. Potvrzení má platnost třiceti dnů od jeho vydání. Právo ho použít mají všechny společně posuzované osoby s žadatelem (tyto jsou na potvrzení uvedeny). Potvrzení o stavu hmotné nouze osvobozuje občany od povinnosti hradit u lékařů regulační poplatky.
- Aktivizační příplatek je rovněž pomocí, která není v rámci hmotné nouze v České republice v současnosti řešena. Určitá forma motivace k zachování si pracovních návyků byla v legislativě platné před sociální reformou do roku 2012 řešena. Příslušná ustanovení na nátlak veřejnosti a doporučení ombucmana byla ovšem změněna. Osobám, které pobíraly dávky hmotné nouze déle jak 6 kalendářních měsíců, byla stanovena povinnost vykonávat veřejnou službu nebo dobrovolnickou činnost. Pokud tak činily v rozsahu min. 30 hodin měsíčně, měly nárok na zvýšení své částky živobytí o 50%. Osobám, které tuto činnost vykonávaly v rozsahu 20 hodin měsíčně, byla částka živobytí ponechána v zákonné výši. Těm, co byli pasivní, náleželo jen existenční minimum.
- Ekvivalent k ochrannému příspěvku, který je vyplácen k dávce hmotné nouze na Slovensku, v dávkách hmotné nouze v České republice rovněž nenajdeme. Pokud občan má nárok na důchodové dávky, žádá o jejich přiznání. Do doby jejich řádné výplaty, popř. výplaty zálohy na tyto dávky, zůstává v evidenci osob v hmotné nouzi a je mu poskytována pomoc z tohoto systému. V případě občana, který z důvodu svého nepříznivého zdravotního stavu potřebuje celodenní péči jiné osoby, může požádat, např. o přiznání příspěvku na péči dle zákona o sociálních službách, či jiné.
- Příspěvek na bydlení Tento příspěvek koresponduje se samostatně poskytovanou dávkou hmotné nouze v České republice, doplatkem na bydlení. Na rozdíl od Slovenska není určena jeho max. možná výše. K nároku na přiznání doplatku na bydlení v ČR je nutné podat příslušnou žádost, uvést opětovně potřebné údaje o nákladech na bydlení a osobách, které jsou v bytě s žadatelem trvale hlášeny. Okruh společně posuzovaných osob nemusí být shodný s dávkou příspěvek na živobytí. Nárok na dávku je při formě vlastnického, či nájemního bydlení ještě vázán na přiznání a pobírání dávky příspěvku na bydlení ze systému státní sociální podpo-

ry. Žadatel v ČR pak doklady o výdajích na bydlení pravidelně předkládá na dvě odlišná pracoviště ÚP. V České republice je pomoc při zajištění finančních prostředků na bydlení roztržena mezi dva různé systémy pomoci. V okamžiku, kdy pak dojde ke změně rozhodných skutečností pro trvání nároku na dávky, jejich výši a výplatu (změna příjmů, počet osob v domácnosti, změna věku nezaopatřených dětí aj.), je nutné vždy zahajovat ke každé dávce samostatné správní řízení, i když se jedná o totožné změny. Pokud je příspěvek na bydlení přiznán občanu ve Slovenské republice, obdrží od orgánu zajišťující pomoc v hmotné nouzi jednu dávku, ve které je obsažena jak pomoc na zajištění základních životních podmínek, jakož i příspěvek na úhradu nákladů na bydlení.

Jednorázové dávky – mimořádná okamžitá pomoc. Systémy uvedených zemí se rozcházejí v kompetentnosti orgánů, u kterých občané uplatňují své nároky. V České republice tato pravomoc zůstává u instituce, která řeší všechny dávky hmotné nouze. Těmito jsou příslušné pobočky úřadu práce. Slovenská republika tuto odpovědnost přenesla na obce. Každá země v rámci hmotné nouze řeší rozdílné typy okamžité pomoci. Česká republika jimi řeší pět možných, uznaných nepříznivých sociálních situací, Slovenská republika čtyři.

Typy mimořádné okamžité pomoci srovnáváme v pořadí, jak jsou uvedeny v legislativě ČR

- Okamžitý stav nedostatku příjmů na zabezpečení živobytí. Situace, kdy dospělý nebo dítě je osamoceno, bez blízkých, jejich pomoci. Taková to dávka hmotnou nouzí a příspěvky na Slovensku řešena není.
- Živelné, ekologické a průmyslové katastrofy a havárie, v jejichž bezprostřední blízkosti se občané nacházejí, bydlí, jsou jimi postiženi. Ani tento typ pomoci není hmotnou nouzí v SR zabezpečován.
- Pomoc na krytí úhrady nečekaného jednorázového výdaje. V ČR je poskytována např. při aktuální ztrátě finančních prostředků. Rovněž potřeba této pomoci není na Slovensku hmotnou nouzí řešena.
- Pomoc poskytnutá na pořízení nebo opravu stávajících předmětů dlouhodobé spotřeby v domácnosti. Tato dávka je srovnatelná se dvěma jednorázovými dávkami a to vybavení domácnosti základními spotřebiči a nábytkem a poskytnutí prostředků na zakoupení školních pomůcek, které školská zařízení požadují jako nezbytné při realizaci výuky.

- Jednorázová pomoc poskytovaná osobám propuštěným ze zařízení výkonu trestu odnětí svobody, zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy apod. Není taktéž hmotnou nouzí na území SR řešeno.

Na Slovensku se řeší jednorázovou dávkou čtyři nepříznivé sociální situace. Dvě byly srovnatelné s pomocí, která je poskytována i v ČR. Druhé dvě

- výdaje na nezbytně nutné ošacení jsou v Česku součástí příspěvku na živobytí,
- jednorázová pomoc na krytí výdajů spojených s mimořádnými zdravotními výlohami. Český systém pomoci v hmotné nouzi neřeší.

Na Slovensku jsou dětem, které patří do společného okruhu osob v hmotné nouzi nebo jsou posuzovány s osobami, jejichž příjmy se nachází na hranici životního minima poskytovány dotace. Dotace jsou určeny na podporu výchovy ke stravovacím návykům dítěte, které je z výše uvedeného ohroženo sociálním vyloučením nebo na podporu výchovy k plnění školních povinností. Slovenská republika se těmito dotacemi snaží docílit toho, aby nezletilé děti byly aktivně účastny nejen na povinném základním vzdělávání a následném, ale už i v předškolním, bez výrazného finančního zatížení již tak napjatých rodinných rozpočtů jejich rodičů/vychovatelů.

O rozdílnosti v maximálně možné finanční výši pomoci poskytované v jednotlivých zemích jsme sestavili tabulku. Okruhy společně posuzovaných osob vychází ze stavu, který je nastaven v systému Slovenské republiky:

Domácnost	Česká republika	Slovenská republika €/Kč
Samostatně žijící osoba	ŽM 3 410,- Kč (EM.2.200,- Kč)	60,50 € / 1 517,- Kč (60,50 € / 1 517,- Kč)
2 zletilé osoby bez dětí	5 970,- Kč	105,20 € / 2 637,- Kč
1 zletilá osoba a max. 4 děti	11 700,- Kč	115,10 € / 2 885,- Kč
1 zletilá osoba a více jak 4 děti <i>(počet dětí v ČR 9)</i>	13 840,- Kč <i>/ 22 400,- Kč</i>	168,20 € / 4 216,- Kč
2 zletilé osoby a max. 4 děti	14 530,- Kč	157,60 € / 3 950,- Kč
2 zletilé osoba a více jak 4 děti <i>(počet dětí v ČR 9)</i>	16 670,- Kč <i>/ 25 230,- Kč</i>	212,30 € / 5 321,- Kč

Tab. 7 Maximální výše částek živobytí dle počtu osob v domácnosti

U zápočtu částek živobytí zletilých osob v ČR jsme vycházeli z jejich životního minima. Jen u samostatně posuzované osoby uvádíme pro zajímavost i výši jejího existenčního minima. U nezaopatřených dětí jsme zvolili jednotnou věkovou kategorii 6-15 let. Při výpočtu více jak 4 děti pak ze skutečnosti, že těchto je v ČR celkem započteno 9, v SR 5 a více.

I když je na první pohled zřejmé, že částky hmotné nouze vyplácené v ČR a SR jsou podstatně rozdílné, musíme brát v úvahu také skutečnost, že k dávkám mohou být vypláceny ještě příspěvky. Tyto pak její výši mohou podstatně měnit.

8 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ, DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Shrnutí výsledků

Hlavním cílem našeho výzkumu bylo prostřednictvím komparativní analýzy zjistit, jak jsou nastaveny systémy pomoci osobám s nedostatečnými příjmy na územích České republiky a Slovenské republiky. Zajímalo nás především, jakými legislativními normami je pomoc zaručena, jakou formou poskytována, jakým způsobem se k lidem dostává, ale také to, zda-li je mezi nimi diferenciací a jaká je její míra.

Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že Česká i Slovenská republika pro nezbytné zajištění osob, které nemají dostatečné příjmy, používá jednotný termín – stav hmotné nouze. Příslušná legislativní opatření jsou uvedeny jako zákony o pomoci v hmotné nouzi. Bylo zjištěno, že nevykazují zásadní rozdíly ve svých obsazích, koncepcích. Samotný stav hmotné nouze se vyhodnocuje dle částek životního (v ČR i existenčního) minima, přihlíží se k příjmům a majetku osob. Tato ustanovení mají rovněž obě země vymezena v zákonech o životním minimu. Částky životního minima jsou stanoveny, jako minimální hranice příjmů zabezpečující výživu a ostatní nezbytné výdaje člověka. Jejich výši lze měnit pouze vládním nařízením, pokud dojde k růstu nákladů na výživu, bydlení. Nárůst se vyjadřuje tzv. indexem spotřebitelských cen. Česká republika má pro pomoc v hmotné nouzi ještě samostatný zákon, kterým jsou řešeny příspěvky na dietní stravování. Slovenská republika má také různé typy příspěvků, tyto jsou zakomponovány přímo v zákoně o pomoci v hmotné nouzi.

Pomoc je občanům poskytována prostřednictvím dávek hmotné nouze. V dávkové struktuře jsou již rozdíly větší. Česká republika vyplácí tři druhy dávek (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádnou okamžitou pomoc), které zabezpečuje jedna instituce. Slovenská republika má dva typy dávek. První je dávka hmotné nouze a příspěvky k ní, druhou je jednorázová pomoc. Dávku hmotné nouze a příspěvků k ní řeší příslušný úřad práce, jednorázová pomoc je v kompetenci obcí. Osobám je mimo dávek poskytováno také sociální poradenství.

Ve způsobu výplat dávek není rozdíl žádný. Osoby je mohou přijímat v hotovosti, poštovní poukázkou nebo zasláním na zvolený účet. Uvedené způsoby lze i kombinovat. Člověk je omezován pouze v případě, pokud hrozí nebezpečí jejich zneužívání.

Námi vybranou metodou výzkumu jsme dospěli k závěru, že systém pomoci v hmotné nouzi na území naší republiky oproti pomoci poskytované na Slovensku velmi štědrý. Lidem se vyplatí setrvávat v něm, nemotivuje k hledání pracovního uplatnění na trhu práce. O tomto, vypovídají zjištěné údaje v Tab. 7, kdy bylo vyhodnoceno, že částky na živobytí (i když přihlédneme jen k těm základním) jsou minimálně o polovinu vyšší ve srovnání se Slovenskou republikou. Pokud jsou v domácnosti nezaopatřené děti, částka společného živobytí se o každé dítě navyšuje, přihlíží se k jeho věku. Lze předpokládat, že osoby, které s úřady spolupracují, plní si své povinnosti, čerpají ze systému ještě i dávky na úhradu nákladů na bydlení a dávky mimořádné okamžité pomoci. „Aktivita“ těchto lidí nezakládá žádné důvody pro jejich případné sankční postihy. Dá se předpokládat, že motivace k převzetí vlastní odpovědnosti za své zabezpečení zde není. K tomuto názoru nás vedli zjištěné údaje o zvyšujícím se počtu příjemců dávek v České republice, jakož i zvyšujících se výdajů na tuto oblast ze státního rozpočtu, které jsme uvedli v Tab. 4. Stát, jeho orgán pomoci v hmotné nouzi, vyhodnotí občanu výši částky na živobytí, bydlení. Následně může přiznat jednorázovou dávku např. na při zahájení školního roku na pořízení školních pomůcek a potřeb ve výuce, dle požadavků škol. V průběhu školního roku pak ještě na aktivity, které jsou součástí školních osnov stanoveny jako povinné. Pokud je nutné pořídit spotřebič do domácnosti, či jinou věc dlouhodobé spotřeby jsou poskytnuty další finanční prostředky. Stává se, že orgán pomoci v hmotné nouzi také koupí požadované věci mnohdy sám zprostředkuje, popř. zajistí i její doručení až do domácnosti žadatele. Příslušná instituce komplexně občana zabezpečí, ale přitom po něm nemůže požadovat žádnou aktivitu, která by vedla k zachování jeho pracovních návyků, motivovala k opětovnému sebe zabezpečení se. Domníváme se, že tato podmínka by měla být nezbytnou pro nárok na pobírání dávek v hmotné nouzi.

Doporučení pro praxi

Výzkumem jsme dospěli k závěru, že některá ustanovení z legislativy Slovenské republiky, by byla vhodná zapracovat i do legislativy ČR.

- Dávka hmotné nouze by měla zabezpečovat částku potřebnou na živobytí i na bydlení. Jednalo by se jen o jednu dávku. Sloučením doposud vyplácených dávek by se

odbourala duplicita správních řízení při vyhodnocování, změnách, posuzování nároku na její trvání. Snížila administrativa.

- Sjednotit okruh společně posuzovaných osob při uplatňování nároků na dávku příspěvku na živobytí a doplatku na bydlení, pokud by nedošlo k sloučení těchto dávek. Rozdílnost v jejich vyhodnocení v rámci jedné domácnosti je pro občany obtížně pochopitelné.
- Ve spolupráci se systémem státní sociální podpory zapracovat změnu v rámci poskytování příspěvku/doplatku na bydlení. Český systém v současnosti poskytuje dvě dávky obdobného charakteru. Při nároku jejich uplatňování opět dochází k podávání dvou různých žádostí u stejné instituce, ale různých oddělení. Duplicitně jsou předkládány doklady o vlastnictví k nemovitosti, nájemním vztahu, počtu osob, vynaložených nákladech na bydlení aj. Navrhujeme ponechat pouze jeden typ dávky a to doplatek na bydlení v hmotné nouzi. V systému státní sociální podpory příspěvek na bydlení zrušit. K jeho ponechání v hmotné nouzi se přikláníme z důvodu, že osoba v hmotné nouzi nemusí zákonitě čerpat i prostředky ze státní sociální podpory (je již sama, manželé bez dětí...). Tímto opatřením by žadatel navštěvoval jen jedno pracoviště poskytující pomoc. Toto řešení se nám jeví jako více vhodné a je tak uplatňované i v SR.
- Do právní úpravy by se mělo vrátit ustanovení o povinnosti vykonávat pracovní aktivity, coby motivujícího prvku k zachování, popř. navýšení příslušné částky živobytí. Tato by neměla jen finanční dopad pro příjemce, ale hlavně by otevírala prostor, pro zachování pracovních návyků. Pokud by občan aktivitu po dlouhodobém setrvávání v systému hmotné nouze nevykonával, byl by sankcionován snížením částky svého živobytí na existenční. K jeho zpětnému navýšení by mohlo dojít až po započetí a plnění dané povinnosti a po uplynutí stanovené doby obdobně, jak je tomu u aktivizačního příspěvku na Slovensku.
- Pozitivum spatřujeme také v příspěvku, který je poskytován rodičům pro děti plnící si povinnou školní docházku. Příspěvek sice, dle našeho názoru vychovává především rodiče k odpovědnosti, aby jejich děti byly účastny školního vzdělávání, ale tím, že se děti budou pravidelně výuky účastnit, osvojí si požadované návyky. Nedoporučujeme sice jeho doslovné zakomponování, a tím zvyšování výdajů na soci-

ální oblast, ale naopak jako možné opatření vůči rodičům, které děti do školy neposílají, jejich absenci omlouvají nebo rodičům, kteří řádně nedohlíží na přípravu dítěte a jeho školní výsledky jsou podstatně horší, než je opodstatněně nutné. Částka živobytí by takovému rodiči náležela jen v částce existenčního minima. Dostupnost různých dávek mimořádné okamžité pomoci by byl těmto rodinám omezen na věcnou formu, příjemcem dávky MOP související se vzděláváním by bylo školské zařízení.

- Sankce za neoprávněné pobírání dávek. Pokud někdo převezme/přebírá dávku neoprávněně, stanovit mu povinnost jejího vrácení do státního rozpočtu vždy a v plné výši vzniklého přeplatku. Popř. i procentuálně navýšit.

Do legislativy České republiky naopak nedoporučujeme zapracovávat tyto skutečnosti.

- Zápočet dospělých a dětí ve společné domácnosti. Domníváme se, že není vhodné omezovat počet zletilých dospělých osob, pokud se jich fyzicky v domácnosti zdržuje více, tuto společně užívají. Rovněž určování počtu dětí ve společné domácnosti. Tento způsob se nám nejeví jako vhodný, je nehumánní. I když prvními odpovědnými osobami za zabezpečení svých dětí jsou nepochybně rodiče, děti by neměly být trestány za skutečnost, že jejich rodiče nemohou tohoto dostát. Nedostatek prostředků zákonitě vede k delikventnímu jednání, vytváření vzorců chování, které společnost neuznává a následně musí vynakládat další prostředky na jejich nápravu.
- Rozdělení kompetencí správních orgánů při vyhodnocování nároků na základní dávky hmotné nouze a jednorázové. Domníváme se, že veškerou pomoc by měla zajišťovat jen jedna instituce. Pokud by bylo toto ustanovení přijato legislativou ČR, došlo by k navýšení administrativy, docházelo by k duplicitě při zjišťování údajů o žadateli, společně posuzovaných osobách, majetku, příjmu. Proto s tímto ustanovením nesouhlasíme.

ZÁVĚR

Každý člověk ve svém životě může prožívat období, kdy není schopen sám zvládat nepříznivou sociální situaci, která u něj nastala z důvodu nedostatečných příjmů. Tuto není schopen změnit z důvodu vzniklého handicapu, neuplatnění se na trhu práce, příp. prodejem nadbytečného majetku. Adekvátní pomoc nemůže zabezpečit rodina, ani přátelé, známí. Aby nedocházelo k postupnému upadání jeho lidské důstojnosti, zhoršování životních podmínek, vyspělé státy přijímají určitá opatření, kterými se snaží negativní jevy eliminovat, zmírňovat. Pomoc občanům s nedostatečnými příjmy řeší systémem záchranné sociální sítě, jehož posledním článkem je stav hmotné nouze.

Hmotná nouze řeší potřeby občana, zajišťuje mu prostředky na výživu, bydlení. Pokud jsou s ním společně posuzovány i jiné osoby, je potřebná pomoc poskytována i jim.

Česká i Slovenská republika patří k zemím, které se snaží o vytvoření přiměřených životních podmínek všem svým občanům, pokud pomoc potřebují. Tuto pomoc nabízí i cizím státním příslušníkům, v případě že se na jejich území nachází. Svými přijatými opatřeními se hlavně dále snaží o to, aby občan byl motivován k hledání nového uplatnění se na trhu práce, flexibilně reagoval na požadavky společnosti. Byl ochoten se vzdělávat, ale i přijmout práci pod svou kvalifikaci, na zkrácený úvazek.

Stav hmotné nouze by měl být pro občana skutečně jen přechodný stav, výplata dávek směřovat jen k těm, kteří je skutečně potřebují.

Nemůžeme si ale nalhávat, že všichni lidé, kteří se nachází v hmotné nouzi, jsou skutečně aktivní, snaží se z tohoto systému vystoupit. Jsou skupiny osob, kterým naopak tento stav vyhovuje. Jednou skupinou jsou ti, kteří o práci zájem nemají. Dodržování určitého režimu, příslušné pracovní morálky je pro ně nepřijatelné. Tyto osoby jsou nezaměstnatelné. Druhou skupinou pak lidé, kteří si pracovní návyky udržují tzv. „prací na černo“ a nestydí se ještě požadovat po společnosti veškeré sociální výhody. Postoje těchto lidí takřka nelze změnit a ze situace, ve které se nachází, většinou obviňují právě společnost, od které pomoc čerpají.

Ekonomická krize, která společnost postihuje, má nepochybně vliv na nabídku pracovních příležitostí, ale i na objem příjmů, který plyne do státního rozpočtu a z kterého je následně pomoc zabezpečována.

V diplomové práci jsme se snažili o podání uceleného přehledu problematiky hmotné nouze a jejího srovnání se systémem, který je uplatňován na území Slovenské republiky. Výzkumem jsme zjistili, že nezbytná pomoc této skupině obyvatel je u obou zemí srovnatelná. Naopak nás překvapilo, jak vysoké finanční částky jsou vydávány a to „jen“ na jednu oblast sociální pomoci - hmotnou nouzi, přičemž v České republice má vzrůstající tendenci. Z dále zjištěných údajů jsme vyhodnotili pozitiva, která v závěru práce uvádíme a která se nám jeví jako vhodná pro zapracování do našeho zákona o pomoci v hmotné nouzi. Domníváme se, že po jejich přijetí by mohlo dojít k poklesu, nebo alespoň stagnaci osob v hmotné nouzi, jakož i výdajů ze státního rozpočtu. Těm, kterým se nechce pracovat, by se zřejmě asi ani naše doporučení příliš nedotkla, pokud se to dosud nepodařilo společnosti. Ale věříme, že by byla účinná vůči těm ostatním.

V dnešní době už nemůžeme hovořit o tom, že „určitý druh práce“ je pod úroveň člověka z důvodu jeho věku, vzdělání, aj., ale přijímání prostředků bez předcházející aktivity zcela určitě ano. A pokud by se člověk cítil výkonem konkrétní činnosti ponížen, byla by to pro něj dostatečně silná motivace k hledání adekvátní si práce, nesetrvával by dlouhodobě v tomto sociálním systému.

„Zaměstnanost je jevem, v němž se zrcadlí silné i slabší známky celé společnosti. Hlavním faktorem je schopnost ekonomiky generovat poptávku po práci, opřená o dobrou hospodářskou politiku. A to v soukromém i veřejném sektoru. Důležitý je ofenzivní přístup k podpoře společnosti vědění, ochota lidí se rekvalifikovat a stěhovat se za prací.“ (Potůček, 2011, s. 33)

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARNOLDOVÁ, Anna, 2012. *Sociální zabezpečení I: sociální zabezpečení v České republice, lékařská posudková služba, pojistné, systémy sociálního zabezpečení*. Praha: Grada. ISBN 978-8024737249.
- [2] BUCHTOVÁ, Božena, 2002. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada. ISBN 80-247-9006-8.
- [3] ČESKO, Nařízení vlády č. 409 ze dne 7. prosince 2011 o zvýšení částek životního a existenčního minima a doplnění dalších zákonů (Zákon o životním a existenčním minimu).
- In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011b, částka 144, s. 5380. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
- http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=409/2011&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy
- [4] ČESKO. Vyhláška č. 389 ze dne 29. listopadu 2011 Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi a o změně a doplnění dalších zákonů.
- In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2011a, částka 136, s. 5026-5027. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
- <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2011&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=3>
- [5] ČESKO. Vyhláška č. 504 ze dne 15. listopadu 2006 Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi a o změně a doplnění dalších zákonů.
- In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006c, částka 164, s. 7018-7020. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
- <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=4>
- [6] ČESKO. Zákon č. 110 ze dne 14. března 2006 Zákon o životním a existenčním minimu a o změně a doplnění dalších zákonů.

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006a, částka 37, s. 1300-1304. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=16>

- [7] ČESKO. Zákon č. 111 ze dne 14. března 2006 Zákon o pomoci v hmotné nouzi a o změně a doplnění dalších zákonů.

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2006b, částka 37, s. 1305-1328. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2006&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=16>

- [8] ČESKO. Zákon č. 117 ze dne 26. května 1995 Zákon o státní sociální podpoře a o změně a doplnění dalších zákonů.

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1995, částka 31, s. 1634-1653. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1995&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=6>

- [9] ČESKO, Zákon č. 395 ze dne 18. října 2001 Ústavní zákon a o změně a doplnění dalších zákonů (Ústava České republiky).

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 149, s. 8770-8771. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=395/2001&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

- [10] ČESKO. Zákon č. 435 ze dne 13. května 2004 Zákon o zaměstnanosti a o změně a doplnění dalších zákonů.

In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 143, s. 8270-8316. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:

<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=2004&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=10>

- [11] ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 Ústavní zákon a o změně a doplnění dalších zákonů (Ústava České republiky).
In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1993, částka 1, s. 1-16. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1993&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=9>
- [12] ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 100 ze dne 16. června 1988 Zákon o sociálním zabezpečení a o změně a doplnění dalších zákonů.
In: *Sbírka zákonů Československé socialistické republiky*. 1988, částka 21, s. 582-622. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1988&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=3>
- [13] ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 463 ze dne 29. října 1991 zákon o životním minimu a o změně a doplnění dalších zákonů.
In: *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991a, částka 90, s. 2210-2211. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=3>
- [14] ČESKOSLOVENSKO. Zákon č. 482 ze dne 6. listopadu 1991 zákon o sociální potřebnosti a o změně a doplnění dalších zákonů.
In: *Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky*. 1991b, částka 93, s. 2299-2301. ISSN 1211-1244. Dostupné také z:
<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=1991&typeLaw=zakon&What=Rok&stranka=2>
- [15] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistiky, částky životního minima*. [cit. 2013-03-08]. Dostupné z:
http://www.czso.cz/cz/cr_1989_ts/1314.pdf
- [16] ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA, 2013. *Welfare state* [online]. ©2013 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/639266/welfare-state>

- [17] FRANCOVÁ, Hana a Aleš NOVOTNÝ, 2008. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-125-3.
- [18] GIDDENS, Anthony, 1999. *Sociologie*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-124-4.
- [19] GEISLER, Hana a Magdalena MOURALOVÁ, Komparativní přístupy při zkoumání veřejných politik. In: NEKOLA, Martin, Hana GEISLER a Magdalena MOURALOVÁ, 2011. *Současné metodologické otázky veřejné politiky*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1865-4.
- [20] KAHOUN, Vilém a kolektiv, 2007. *Vybrané kapitoly k sociální práci: sociální práce II*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-064-5.
- [21] KARLAS, Jan, Komparativní případová studie. In: DRULÁK Petr a kol., 2008. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-385-7.
- [22] KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-41-5.
- [23] KELLER, Jan, 2008. *Úvod do sociologie*. Praha: SLON. ISBN 978-80-86429-39-7.
- [24] KOLIBOVÁ, Helena, 2007. *Sociální politika 1: studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika*. Opava: Optys, 2007. ISBN 978-80-85819-62-5.
- [25] KOLIBOVÁ, Helena, 2008. *Sociální politika 2: studijní materiály pro kombinované studium Veřejná správa a regionální politika*. Opava: Optys. ISBN 978-80-85819-67-0.
- [26] KREBS, Vojtěch a kolektiv, 2007. *Sociální politika*. 4. vyd. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-276-1.
- [27] MAŇÁK, Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC, 2005. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-7315-102-2.

- [28] MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY, 2012. *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2011*. Praha: Citadela. ISBN 978-80-7421-049-5. [cit. 2013-03-08]. Dostupné z:
http://www.mpsv.cz/files/clanky/13613/rocenka_2011.pdf
- [29] MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNÝCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2011. *SPRÁVA o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2010*. Bratislava [cit. 2013-03-08].
Dostupné z:
http://www.fsr.gov.sk/external/402/Sprava_o_socialnej_situacii_obyvatelstva_za_rok_2010.pdf
- [30] MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNÝCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2012. *SPRÁVA o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2011*. Bratislava [cit. 2013-03-08].
Dostupné z:
https://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&ved=0CEYQFjAD&url=http%3A%2F%2Fwww.employment.gov.sk%2Fsprava-o-socialne-situacii-obyvatelstva-slovenskej-republiky-za-rok-2011.pdf&ei=zeQwUe3mLJDitQbk84DgBQ&usg=AFQjCNEk6YgekvaGLDRdNNH2MipeisJSpg&sig2=TKuI_HXtAc730K3mg2dS1w
- [31] NEKOLA, Martin, Hana GEISLER a Magdalena MOURALOVÁ, 2011. *Současné metodologické otázky verejnej politiky*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1865-4.
- [32] PELIKÁN, Jiří, 2007. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-7184-569-0.
- [33] PIERSON, Paul, 1991 cit podle FRANCOVÁ, Hana a Aleš NOVOTNÝ, 2008. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-125-3.
- [34] POTŮČEK, Martin, 1995. *Sociální politika*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-01-X.
- [35] POTŮČEK, Martin, 2011. *Cesty z krize*. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-057-5.

- [36] SLOVENSKO. Zákon č. 201 ze dne 15. mája 2008 Zákon o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2008, čiastka 082. ISSN 1211-1244.
- Dostupné také z:
- <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/201-2008-z-z.p-32319.pdf>
- [37] SLOVENSKO. Zákon č. 453 ze dne 30. októbra 2003 Zákon o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2003a, čiastka 196. ISSN 1211-1244.
- Dostupné také z:
- <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/453-2003-z-z.p-7419.pdf>
- [38] SLOVENSKO. Zákon č. 543 ze dne 2. decembra 2010 Zákon, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v zmení nehorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2010, čiastka 197. ISSN 1211-1244.
- Dostupné také z:
- <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/543-2010-z-z.p-33934.pdf>
- [39] SLOVENSKO. Zákon č. 544 ze dne 8. decembra 2010 Zákon o o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2010, čiastka 197. ISSN 1211-1244.
- Dostupné také z:
- <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/544-2010-z-z.p-33977.pdf>
- [40] SLOVENSKO. Zákon č. 599 ze dne 11. novembra 2003 Zákon o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2003b, čiastka 245. ISSN 1211-1244.
- Dostupné také z:
- <http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/599-2003-z-z.p-7567.pdf>

- [41] SLOVENSKO. Zákon č. 601 ze dne 28. októbra 2003 Zákon o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
In: *Zbierka zákonov Slovenskej republiky*. 2003c, čiastka 245. ISSN 1211-1244.
Dostupné také z:
<http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/601-2003-z-z.p-7569.pdf>
- [42] ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kolektiv, 2004. *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0888-4.
- [43] TOMEŠ, Igor, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.
- [44] TRÖSTER, Petr a kolektiv, 2008. *Právo sociálního zabezpečení*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck. ISBN 978-80-7400-032-4.
- [45] ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Sociálne veci - statistiky*. [cit. 2013-03-08].
Dostupné z:
<http://www.upsvar.sk/buxus/docs//SSVaR/OPHN/davky.pdf>
- [46] VEČEŘA, Miloš, 2001. *Sociální stát: Východiska a přístupy*. Praha: SLON. ISBN 80-85850-16-8.
- [47] WEBSUPPORT.sk, Kurz-Euro.sk, 2011-2012. *Kurzy měn - archív kurzovních denních lístků* [online]. ©2011-2012 [cit. 2013-03-08]. Dostupné z:
<http://kurz-euro.zones.sk/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné.
č.	číslo
Čl.	článek
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
Dr.	doktor
€	euro
EU	Evropská unie
ILO	International Labour Organization (Mezinárodní organizace práce)
Ing.	inženýr
kap.	kapitola
Kč	koruna česká
MOP	Mimořádná okamžitá pomoc
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MPSVaR	Ministerstvo práce, sociálních věcí a rodiny
např.	například
popř.	popřípadě
s.	strana
Sb.	sbírka (zákonů)
SR	Slovenská republika
Tab.	tabulka
tj.	to je
tzv.	takzvaně / takzvaný
ÚP	Úřad práce

ÚPSVaR Ústredie/úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

vč. včetně

viz. odkaz na konkrétní údaj /věc / jev

Z.z. zbierka zákonov

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tab. 1 Objem vyplacených dávek hmotné nouze v ČR dle typu, vč. jejich počtů	49
Tab. 2 Objem všech vyplacených dávek hmotné nouze v ČR	50
Tab. 3 Objem všech vyplacených dávek v hmotné nouzi a příspěvků v SR	52
Tab. 4 Porovnání objemu vyplacených finančních prostředků ČR a SR	55
Tab. 5 Příklady výše živobytí – životní minimum	58
Tab. 6. Příklady výše životního – životní a existenční minimum	58
Tab. 7 Maximální výše částek živobytí dle počtu osob v domácnosti	72

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I – vývoj částek životního minima v ČR

PŘÍLOHA P II – vývoj částek dávek hmotné nouze a příspěvků v SR

PŘÍLOHA P I: VÝVOJ ČÁSTEK ŽIVOTNÍHO MINIMA V ČR

Tab. 13.14 Vývoj částek životního minima v ČR od roku 1991

Pramen: MFSV

	od 26.11. 1991	od 1.3. 1993	od 1.2. 1994	od 1.1. 1995	od 1.1. 1995	od 1.10. 1996	od 1.7. 1997	od 1.4. 1998	od 1.4. 2000	od 1.12. 2001	oc. 1.1. 2005	od 1.1. 2006
Částka k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb												
Děti do 6 let	900	1 020	1 120	1 230	1 350	1 410	1 480	1 560	1 600	1 680	1 720	1 750
od 6 do 10 let	1 000	1 130	1 240	1 360	1 480	1 560	1 640	1 730	1 780	1 850	1 920	1 950
od 10 do 15 let	1 200	1 360	1 500	1 620	1 730	1 850	1 940	2 050	2 110	2 230	2 270	2 310
od 15 do 26 let (nezaopatř.)	1 300	1 470	1 620	1 780	1 900	2 030	2 130	2 250	2 310	2 450	2 490	2 530
Ostatní občané	1 200	1 360	1 500	1 680	1 800	1 920	2 020	2 130	2 190	2 320	2 360	2 400
Částka k zajištění nezbytných nákladů na domácnost												
Domácnost s 1 osobou	500	600	660	760	850	970	1 020	1 300	1 580	1 750	1 840	2 020
se 2 osobami	650	780	860	1 000	1 130	1 270	1 330	1 700	2 050	2 320	2 530	2 630
se 3 nebo 4 osob.	800	960	1 060	1 240	1 400	1 570	1 650	2 110	2 550	2 880	3 140	3 260
s 5 nebo více osob.	950	1 140	1 260	1 400	1 550	1 770	1 860	2 370	2 870	3 230	3 520	3 660

Od 1. 1. 2007 byly přijaty nové zákony: zákon o sociálních službách, zákon o životním a existenčním minimu a zákon o pomoci v hmotné nouzi.

Životní a existenční minimum se využívá při zjišťování nároku na dávky pomoci v hmotné nouzi a na testované dávky státní sociální podpory, které zabezpečují adresnou pomoc rodinám s dětmi ve stávajících sociálních situacích a v případě sociálního příletku tvoří základ pro jeho výpočet.

Životní minimum je stanoveno jako minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Od roku 2007 je životní minimum pouze součástí částek životního minima jednotlivých členů domácnosti.

Částky životního minima jsou stanoveny měsíčně takto:

	od 1. 1. 2007	od 1. 1. 2012
Částky životního minima (v Kč za měsíc:)		
pro jednotlivce	3 126	3 410
pro první osobu v domácnosti	2 880	3 140
pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem	2 600	2 830
pro nezaopatřené dítě ve věku:		
do 6 let	1 600	1 740
6 až 15 let	1 960	2 140
15 až 26 let	2 250	2 450
Částka existenčního minima (v Kč za měsíc:)		
pro osobu	2 020	2 200

Od 1. 1. 2007 byl zaveden pro úspěšně osoby v hmotné nouzi institut existenčního minima.

Existenční minimum je minimální hranicí peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

PŘÍLOHA P II: VÝVOJ ČÁSTEK DÁVEK HMOTNÉ NOUZE A PŘÍSPĚVKŮ V SR

	od 01.01.2004 zákon č. 599/2003 Z.z.	od 01.09.2004 nariadenie vlády č. 486/2004 Z.z.	od 01.09.2005 nariadenie vlády č. 382/2005 Z.z. zákon č. 305/2005 Z.z.	od 01.11.2005 zákon č. 471/2005 Z.z.	od 01.01.2006 nariadenie vlády č. 573/2005 Z.z.	od 01.09.2006 nariadenie vlády č. 486/2006 Z.z.
číslo v hmotnej núdzi a príspevky k nej	od 01.01.2004 zákon č. 599/2003 Z.z.	od 01.09.2004 nariadenie vlády č. 486/2004 Z.z.	od 01.09.2005 nariadenie vlády č. 382/2005 Z.z. zákon č. 305/2005 Z.z.	od 01.11.2005 zákon č. 471/2005 Z.z.	od 01.01.2006 nariadenie vlády č. 573/2005 Z.z.	od 01.09.2006 nariadenie vlády č. 486/2006 Z.z.
jednotlivec	1 450,00 Sk	1 550,00 Sk	1 560,00 Sk	1 560,00 Sk	1 560,00 Sk	1 640,00 Sk
jednotlivec s bývaním 4 deťmi	2 160,00 Sk	2 450,00 Sk	2 500,00 Sk	2 500,00 Sk	2 500,00 Sk	2 630,00 Sk
dvojica bez detí	2 530,00 Sk	2 660,00 Sk	2 710,00 Sk	2 710,00 Sk	2 710,00 Sk	2 850,00 Sk
jednotlivec s viac ako 4 deťmi	3 160,00 Sk	3 640,00 Sk	3 710,00 Sk	3 710,00 Sk	3 710,00 Sk	3 900,00 Sk
dvojica s najviac 4 deťmi	3 210,00 Sk	3 630,00 Sk	3 700,00 Sk	3 700,00 Sk	3 700,00 Sk	3 890,00 Sk
dvojica s viac ako 4 deťmi	4 210,00 Sk	4 850,00 Sk	4 950,00 Sk	4 950,00 Sk	4 950,00 Sk	5 210,00 Sk
príspevok na zdravotnú starostlivosť	50,00 Sk	50,00 Sk	50,00 Sk	50,00 Sk	50,00 Sk	60,00 Sk
príspevok na bývanie pre jednotlivca	780,00 Sk	980,00 Sk	1 130,00 Sk	1 360,00 Sk	1 360,00 Sk	1 460,00 Sk
príspevok na bývanie pre viac osôb	1 330,00 Sk	1 670,00 Sk	1 920,00 Sk	2 150,00 Sk	2 150,00 Sk	2 300,00 Sk
aktivačný príspevok	1 000,00 Sk	od 01.04.2004 1500,00 Sk	1 700,00 Sk	1 700,00 Sk	1 700,00 Sk	1 900,00 Sk
ochranný príspevok	1 000,00 Sk	od 01.04.2004 1500,00 Sk	1 700,00 Sk	1 700,00 Sk	1 700,00 Sk	1 900,00 Sk
zvýšenie DYH pre tehotné ženy	350,00 Sk	350,00 Sk	350,00 Sk	350,00 Sk	350,00 Sk	350,00 Sk
zvýšenie DYH pre deti plniace si povinnú školskú dochádzku	-	-	-	-	-	-
zvýšenie DYH rodičom starajúcim sa o dieťa do 1 roku veku	-	-	-	-	350,00 Sk	350,00 Sk

Sumy dávky v hmotnej núdzi

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

PŘÍLOHA P II: - POKRAČOVÁNÍ

	od 01.09.2007 nariadenie vlády č. 377/2007 Z.z.	od 01.09.2008 nariadenie vlády č. 336/2008 Z.z.	od 01.01.2009 zákon č. 562/2008 Z.z.	od 01.09.2009 nariadenie vlády č. 324/2009 Z.z.	od 01.01.2011 zákon č. 543/2010 Z.z.
dávka v hmotnej núdzi a príspevky k nej					
jednotlivec	1 680,00 Sk	1 760,00 Sk	58,43 €	60,50 €	60,50 €
jednotlivec s najviac 4 deťmi	2 800,00 Sk	3 300,00 Sk	109,54 €	115,10 €	115,10 €
dvójica bez deťmi	2 910,00 Sk	3 060,00 Sk	101,58 €	105,20 €	105,20 €
jednotlivec s viac ako 4 deťmi	4 100,00 Sk	4 800,00 Sk	159,34 €	168,20 €	168,20 €
dvójica s najviac 4 deťmi	4 000,00 Sk	4 520,00 Sk	150,04 €	157,60 €	157,60 €
dvójica s viac ako 4 deťmi	5 360,00 Sk	6 060,00 Sk	204,16 €	212,30 €	212,30 €
príspevok na zdravotnú starostlivosť	60,00 Sk	60,00 Sk	2 €	2 €	2 €
príspevok na bývanie pre jednotlivca	1 490,00 Sk	1 570,00 Sk	52,12 €	55,80 €	55,80 €
príspevok na bývanie pre viac osôb	2 350,00 Sk	2 510,00 Sk	83,32 €	89,20 €	89,20 €
aktívnačný príspevok	1 900,00 Sk	1 900,00 Sk	63,07 €	63,07 €	63,07 €
ochranný príspevok	1 900,00 Sk	1 900,00 Sk	63,07 €	63,07 €	63,07 €
zvýšenie DVH pre tehotné ženy	370,00 Sk	390,00 Sk	12,95 €	13,50 €	13,50 €
zvýšenie DVH pre deti, plniacu si povinnú školskú dochádzku	-	-	16,60 €	17,20 €	17,20 €
zvýšenie DVH rodičom starajúcim sa o dieťa do 1 roku veku	370,00 Sk	390,00 Sk	12,95 €	13,50 €	13,50 €

Sumy dávky v hmotnej núdzi – pokračovanie